

บทที่ 3

ปัจจัยภายนอก

บทนี้เป็นการกล่าวถึงปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายต่างประเทศของลาว ซึ่งประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ

1. การสิ้นสุดของสงครามเย็นและ
2. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา

3.1. การสิ้นสุดของสงครามเย็น

3.1.1 ต้นกำเนิดของสงครามเย็น

คำว่า “สงครามเย็น” หรือ “cold war” เป็นสำนวนที่ถูกบัญญัติขึ้นมาโดย นายวอลเตอร์ ลิปป์แมนน์ (Walter Lippmann) คอลัมนิสต์ชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงในช่วงนั้น สงครามเย็นหมายถึง สภาพความขัดแย้งที่มีใช้สงครามและสันติภาพ ระหว่างฝ่ายโลกเสรีที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำกลุ่มกับฝ่ายโลกสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ที่มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำกลุ่ม ความขัดแย้งดังกล่าวนี้เริ่มมาจากการมีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน เป็นผลทำให้เกิดการแข่งขันกันในเรื่องอำนาจและผลประโยชน์ที่แตกต่างกันตามมา และนำไปสู่การแข่งขันเพื่อเป็นผู้นำทางการเมืองในท้ายที่สุด โดยแต่ละฝ่ายจะพยายามใช้วิธีการทุกรูปแบบเพื่อพยายามชักชวนชาติที่เกิดใหม่หรือชาติที่เป็นกลางเข้าเป็นฝ่ายตน และขณะเดียวกันก็พยายามส่งเสริมให้ฝ่ายตรงข้ามเกิดความขัดแย้งกันเอง การแข่งขันทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองของสองอภิมหาอำนาจได้ส่งผลกระทบไปทั่วโลก หากแต่ไม่มีการทำสงครามโดยตรงระหว่างกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากทั้งสองประเทศมีกำลังทางทหารและเศรษฐกิจที่เข้มแข็งอย่างไม่มีชาติใดทัดเทียมได้ จึงเกิดมีดุลแห่งความกลัว (balance of Terror) อันทำให้โลกดูเหมือนถูกแบ่งออกเป็น สองค่าย (bipolar system) ตะวันออกและตะวันตก ตามมาอย่างเห็นได้ชัด

อันที่จริง ความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตมีแนวโน้มที่จะเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1917 เมื่อพรรคบอลเชวิคภายใต้การนำของเลนินได้ทำการปฏิวัติในรัสเซียเป็นผลสำเร็จ และพยายามที่จะแพร่กระจายเข้าไปสู่ยุโรปทั้งหมด โดยการก่อตั้งองค์การคอมมิวนิสต์สากล (Communist International) หรือโคมิเนเทิร์นขึ้นที่กรุงมอสโกเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1919 มีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่ความคิดในการปฏิวัติ

เลิกล้มล้างลัทธินาซี ซึ่งมีจุดหมายแรกไปที่ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี โดยการพยายามให้มีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นในทุกๆประเทศ ประเทศตะวันตกต่างเฝ้าดูพฤติกรรมของสหภาพโซเวียตด้วยความตื่นตระหนก ในสหรัฐอเมริกา มีการจับกุมขบวนการคอมมิวนิสต์และเนรเทศออกนอกประเทศเป็นจำนวนมากต่อมาอังกฤษและฝรั่งเศสได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต¹ แต่เนื่องจากผู้นำของเยอรมัน คือ ฮิตเลอร์ มีความพยายามที่จะผนวกออสเตรียและเชคโกสโลวาเกียใน ปี ค.ศ. 1938 และสามารถโจมตีฝรั่งเศสได้สำเร็จ ฮิตเลอร์จึงหันเป้าหมายมายังสหภาพโซเวียต โดยส่งกองทัพเข้าโจมตีข้ามพรมแดนสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1941 ทำให้สหภาพโซเวียตต้องยกเลิกองค์การ โคมินเทิร์น ในปี ค.ศ. 1943 เพื่อร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรทำสงครามกับเยอรมันและทั้งเป็นแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในโครงการให้ยืมและให้เช่า (Lend-lease) ซึ่งสหรัฐอเมริกาจัดขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่พันธมิตรในช่วงทำสงครามกับฝ่ายอักษะ²

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองที่เคยมีแนวโน้มว่าจะเกิดมาก่อนก็เกิดเป็นจริงขึ้นมา การเผชิญหน้าระหว่างฝ่ายสังคมนิยมกับฝ่ายโลกเสรีนิยม ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามเย็น ทั้งสองฝ่ายต่างดำเนินการสกัดกั้นการแผ่ขยายอุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามและแข่งขันกันแผ่ขยายอิทธิพลของตนด้วยวิธีการต่างๆ นับตั้งแต่การให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูทำนุบำรุงเศรษฐกิจของประเทศในยุโรป ตลอดจนการก่อตั้งองค์การแนวร่วมรักษาความมั่นคงร่วมกัน นอกจากนี้ ยังมีการแข่งขันการพัฒนาเทคโนโลยีและอาวุธนิวเคลียร์อย่างลับๆ ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายเริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้น เมื่อสหภาพโซเวียต โดยโมโลตอฟ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ ได้ติดต่อให้ทางสหรัฐอเมริกาพิจารณาความช่วยเหลือทางการเงินจำนวน 6 พันล้านเหรียญสหรัฐตามโครงการ lend-lease เพื่อจะได้อุปถัมภ์ประเทศหลังสงคราม แต่สหรัฐอเมริกากลับนิ่งเฉย ยิ่งไปกว่านั้น หลังจากที่ประธานาธิบดีรูสเวลต์ ของสหรัฐอเมริกาถึงแก่กรรม และทรูแมนเป็นประธานาธิบดีคนใหม่ได้ประกาศตัดรายการความช่วยเหลือโครงการ lend-lease คำประกาศนี้มีเป้าหมายมุ่งไปที่สหภาพโซเวียต เพื่อให้สหภาพโซเวียตให้ความช่วยเหลือแก่บรรดาประเทศยุโรปตะวันออก อันจะเป็นการขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์ จากคำประกาศดังกล่าว ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1946 สตาลินได้กล่าวปราศรัยก่อนการเลือกตั้งในสหภาพโซเวียต ซึ่งเขาได้ยืนยันอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ และตำหนิฝ่ายพันธมิตรตะวันตกที่ทำให้ความสัมพันธ์อันดีและความร่วมมือระหว่างสหภาพโซเวียตกับฝ่ายตะวันตกช่วงสงครามเสื่อมโทรมลง ในเดือนถัดมาคือ มีนาคม ปีเดียวกัน เซอร์ซิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษได้

¹ณรงค์ สินสวัสดิ์, การเมืองระหว่างประเทศ (พระนคร: เนริฐธรรม, 2512), หน้า 254.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 258-259.

ปราศรัยที่ฟุลตัน มลรัฐมิสซูรี เดือนถึงภัยจากสหภาพโซเวียตว่าสหภาพโซเวียตได้สร้างม่านเหล็ก (Iron Curtains) ขึ้นในดินแดนยุโรป³ ซึ่งถือว่าเป็นการได้กลับของฝ่ายโลกเสรีนิยม จะเห็นได้ว่า ทั้งสองฝ่ายเริ่มใช้สงครามคำพูดกันมากขึ้นและก็กลายเป็นจุดเริ่มของสงครามเย็น

สหรัฐอเมริกาดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นในการแสวงหาพันธมิตร โดยรัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกา มาร์แชล (Marshall) ได้ประกาศแผนการมาร์แชล (Marshall Plan) ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1946 แผนการนี้เป็นแผนยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ประเทศยุโรปทั้งนี้ สหรัฐอเมริกาซึ่งมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจจึงใช้ความเข้มแข็งนี้ขยายอิทธิพลทางการเมืองเหนือประเทศเหล่านี้ แต่แผนการนี้ยังไม่ได้รับการปฏิบัติ ต่อมาในวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ. 1947 ประธานาธิบดี ทรูแมนได้ประกาศที่รัฐสภาว่า “มีแนวทางให้เลือกสำหรับการดำเนินชีวิตในโลกนี้อยู่เพียงสองแนวทางเท่านั้น แนวทางแรกตั้งอยู่บนเจตนารมณ์ของผู้คนเป็นจำนวนมากที่ต้องการอิสรภาพ ส่วนอีกแนวทางหนึ่งนั้นตั้งอยู่บนเจตนารมณ์ของผู้คนจำนวนน้อยที่ต้องการปกครองด้วยระบอบที่ก่อให้เกิดความหวาดกลัวและกดขี่”⁴ คำประกาศดังกล่าวนี้ได้กลายมาเป็นที่รู้จักกันดีว่า หลักการทรูแมน (Truman Doctrine) คือการดำเนินนโยบายสกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ (containment policy) นอกจากนี้ คำประกาศดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าผู้นำสหรัฐอเมริกายอมรับว่าระบบโลกในขณะนี้ได้แบ่งออกเป็นสองขั้วและพร้อมที่จะสกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์มิให้แผ่ลงมาจากตอนใต้ของยุโรป เจตนารมณ์ของสหรัฐอเมริกาเริ่มชัดเจนยิ่งขึ้นก็คือการประกาศปฏิบัติแผนการมาร์แชล ในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 1947

สหภาพโซเวียตได้แสดงปฏิกิริยาโต้กลับอย่างทันที คือ ในปี ค.ศ. 1947 ได้ประกาศที่จะรื้อฟื้นองค์การคอมมิวนิสต์สากลขึ้นมาใหม่ โดยเรียกว่า สำนักงานข่าวกรองคอมมิวนิสต์หรือโคมินฟอรัม (Communist Information Bureau-Cominform) และต่อมาในเดือนมกราคม ค.ศ. 1947 สหภาพโซเวียตก็ได้จัดตั้งองค์การว่าด้วยการให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (Council for Mutual Economic Assistance-CMEA) หรือที่เรียกกันว่าโคมีคอน (COMECON) ซึ่งมีสหภาพโซเวียตเป็นแกนนำ⁵ อย่างไรก็ตาม ยุทธวิธีของสหภาพโซเวียตในยุโรปตะวันออก ก็ได้รับการตอบโต้ด้วยมาตรการจากสหรัฐอเมริกา ด้วยการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic

³ วนรนิติ เศรษฐบุตร, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 90.

⁴ ชาตรี ฤทธิธรรมย์, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990 (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 178.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 180.

Treaty Organization-NATO) หรือ เรียกว่านาโต้ ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1949 ซึ่งองค์การนี้มีหน้าที่ปกป้องและให้การช่วยเหลือทางด้านการทหารแก่ประเทศสมาชิก เมื่อหากประเทศสมาชิกใดได้รับผลกระทบจากภายนอก สมาชิกแรกเริ่มประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส แคนาดา อิตาลี โปรตุเกส นอร์เวย์ เดนมาร์ก ไอซ์แลนด์ เนเธอร์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก ต่อมา ปี ค.ศ. 1952 กรีซและตุรกี ก็เข้าร่วมเป็นสมาชิก และเยอรมันตะวันตก ปี ค.ศ. 1955⁶ การก่อตั้งและขยายจำนวนประเทศสมาชิกของนาโต้ ทำให้สหภาพโซเวียตไม่อาจอยู่นิ่งเฉยได้ จึงก่อตั้งแนวร่วมทางทหารของฝ่ายคอมมิวนิสต์ขึ้น นั่นก็คือ การก่อตั้งองค์การสนธิสัญญาวอร์ซอ (Warsaw Pact) ในปี ค.ศ. 1955 โดยมีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำหลัก ประกอบมี 8 ประเทศสมาชิก คือ สหภาพโซเวียต โปแลนด์ เยอรมันตะวันออก นูลกาเรีย ฮังการี รุมาเนีย เชคโกสโลวาเกีย และอัลบาเนีย⁷ จุดประสงค์และโครงสร้างของวอร์ซอมีได้แตกต่างไปจากองค์การนาโต้ของฝ่ายโลกเสรีแต่อย่างใด

ท่ามกลางความขัดแย้งของสงครามเย็น มุมมองของแต่ละฝ่ายต่อฝ่ายตรงข้าม ย่อมเป็นภัยคุกคามต่อฝ่ายตนเสมอ เช่น ชาวอเมริกันมักจะมองว่า อุดมการณ์คอมมิวนิสต์เป็นรูปแบบทหารซึ่งเป็นภัยคุกคามอย่างใหญ่หลวงต่อกลุ่มประเทศตะวันตก ความร่วมมือใดๆกับอุดมการณ์เช่นนี้ เป็นอันตรายและน่ารังเกียจ ในทางตรงข้ามสำหรับผู้ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ก็จะเห็นว่า ประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยเฉพาะที่ปรากฏอยู่ในสหรัฐอเมริกาเป็นภัยคุกคามต่อความอยู่รอดของอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนินนิสต์ เพราะฉะนั้นนโยบายต่างประเทศของแต่ละฝ่ายจึงออกมาในลักษณะเป็นการรณรงค์ต่อต้านฝ่ายตรงข้าม และยึดผลประโยชน์ทางการเมืองและความมั่นคงของตนเป็นหลักเพื่อสรรหาแนวร่วมในการสร้างดุลแห่งอำนาจ และ ส่งผลให้โลกนี้ถูกแบ่งออกเป็นสองฝ่ายอย่างเห็นได้ชัด คือ ตะวันออก (ฝ่ายสังคมนิยม) และตะวันตก (ฝ่ายเสรีนิยม) นอกจากนี้ ความขัดแย้งดังกล่าว ยังกลายเป็นสิ่งปิดกั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันของบรรดาประเทศที่สังกัดอยู่ในสองกลุ่ม อย่างไรก็ตาม วิวัฒนาการของสงครามเย็นบ่อยครั้งที่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างสองฝ่ายและมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การทำสงครามเต็มรูปแบบ ดังเช่น กรณีในเยอรมันจนนำไปสู่การแบ่งเยอรมันออกเป็นสองประเทศ คือ เยอรมันตะวันออกและเยอรมันตะวันตก โดยมีการสร้างกำแพงเบอร์ลินเพื่อแบ่งเขตปกครอง และกรณีวิกฤตการณ์นิวเคลียร์ในคิวบา แต่ก็ยับยั้งได้ด้วย “ดุลแห่งความหวาดกลัว” ในอาณาภาพการทำลายล้างของอาวุธนิวเคลียร์และสงครามที่ไม่อาจมีใครเป็นผู้ชนะได้ในที่สุด ได้กลายมาเป็นความพยายามผ่อนคลายความตึงเครียด (détente) ปรับความปฏิสัมพันธ์กันให้กลายเป็นการแข่งขันกันในขณะที่ยอมรับการอยู่ร่วมกันโดยสันติ

⁶ณรงค์ สินสวัสดิ์, การเมืองระหว่างประเทศ, หน้า 283.

⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 529.

3.1.2 ผลกระทบของสงครามเย็นต่อลาว

ผลกระทบของสงครามเย็น ที่ก่อตัวขึ้นในยุโรปได้ส่งผลกระทบไปทั่วโลก โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นำไปสู่สงครามอินโดจีนครั้งที่สอง การที่สงครามเย็นแผ่ขยายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เนื่องจากว่า การแข่งขันในการสร้างอิทธิพลของสองมหาอำนาจนอกจากจะมีในยุโรปแล้ว ในเอเชียก็เป็นอีกเวทีหนึ่งที่ทั้งสองต่างเริ่มให้ความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากยุโรป ในการนี้สหภาพโซเวียตได้เริ่มดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อสร้างอิทธิพลของตนโดยการให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการทหาร โดยเฉพาะประเทศใหม่หรือประเทศเพิ่งได้รับเอกราช ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จในแผนยุทธศาสตร์ว่าด้วยการสร้างดุลแห่งอำนาจในเอเชีย โดยเฉพาะการแผ่ขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์เพื่อการรักษาสถานภาพเดิม (status quo) และต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม อันทำให้ภูมิภาคนี้ได้รับความสำคัญมากขึ้น⁸ การดำเนินการใดๆของฝ่ายตรงข้ามย่อมถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามต่อฝ่ายตน เช่น ความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียตแก่ขบวนการคอมมิวนิสต์และขบวนการที่เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชในอินโดจีน ทำให้สหรัฐอเมริกาองว่าเป็นภัยคุกคามและส่งผลกระทบต่อตนโดยตรง จึงดำเนินการสกัดกั้นการแผ่ขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์ และสร้างดุลแห่งอำนาจเข้ามาในเอเชียเช่นกัน เพื่อปิดล้อมสหภาพโซเวียตโดยรอบตามนโยบายปิดล้อม สหรัฐอเมริกาเริ่มให้ความสำคัญต่อภูมิภาคนี้มากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาอินโดจีน หลังจากชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์บนจีนแผ่นดินใหญ่และประกาศจัดตั้งเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน ในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 ซึ่งเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่สหภาพโซเวียตประสบความสำเร็จในการทดลองระเบิดปรมาณู⁹ ยิ่งไปกว่านี้ ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1950 ก็เกิดสงครามเกาหลี ประกอบกับการพ่ายแพ้สงครามในอินโดจีนของฝรั่งเศส ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้นำมาซึ่งการเข้าแทรกแซงในอินโดจีนของสหรัฐอเมริกาอย่างจริงจัง โดยขั้นตอนแรกคือ การประกาศรับรองรัฐบาลเบาไคว่าเป็นผู้นำของเวียดนามที่ถูกต้องตามกฎหมาย การปฏิเสธไม่ร่วมลงนามในสนธิสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1954 ว่าด้วยการรับรองเอกราชของบรรดาประเทศอินโดจีนเพราะถือว่าเป็นการรับรู้ชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ และต่อมาจึงเข้าแทรกแซงโดยตรง โดยการออกมติว่าดังเก็บ ค.ศ. 1964 ว่าด้วยการใช้กำลังเข้าบุกในเวียดนามเหนือจากนั้นมาอินโดจีนก็กลายเป็นสมรภูมิอีกครั้ง หลังการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศส

⁸Sheldon W. Simon, "Southeast Asia in Soviet perspective," in *Soviet Policy in the Third World*, ed. W. Raymond Duncan (New York: Pergamon Press, 1980), p. 239.

⁹ธีระ นุชเปี่ยม, "ไทยกับการเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย," ใน *การเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย*, ธาตอง ทองสวัสดิ์, บรรณาธิการ (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546), หน้า 300.

การดำเนินการสกัดกั้นอิทธิพลของสหภาพโซเวียตโดยสหรัฐอเมริกา ทำให้ประเทศในอินโดจีนเช่น ลาว เวียดนามและกัมพูชาได้กลายเป็นเวทีแห่งความขัดแย้งของสงครามเย็น กรณีความขัดแย้งในอินโดจีน สหภาพโซเวียตมิได้ส่งกองกำลังเข้ามาประจำเหมือนในยุโรปตะวันออก มีเพียงแต่ให้ความช่วยเหลือทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ การเงินและคณะที่ปรึกษา ในทางตรงข้าม สหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ การเงิน และกองกำลังทหารของตนเข้ามาประจำในอินโดจีน เช่น ในเวียดนามใต้และลาว รวมทั้งในบรรดาประเทศอื่นๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทยและฟิลิปปินส์ อีกด้วย

อันที่จริง ขบวนการคอมมิวนิสต์ได้แผ่ขยายเข้ามาในเอเชียแต่ปี ค.ศ. 1930 โดยมีการประกาศก่อตั้งเป็นพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (Indochinese Communist Party-ICP) ที่เกาะฮ่องกง ภายใต้การนำของเหงียน ไอ คอค (Nguyen Ai Quoc) หรือที่รู้จักกันในเวลาต่อมา คือ ท่าน ประธาน โฮจิมิน (Ho Chi Minh) ซึ่งเชื่อมโยงกับองค์การคอมมิวนิสต์สากล¹⁰ และมีหน้าที่เคลื่อนไหวต่อต้านจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสเพื่อเอกราชของสามประเทศอินโดจีน สหภาพโซเวียตและจีนให้ความช่วยเหลือแก่ขบวนการคอมมิวนิสต์อินโดจีนจนได้รับชัยชนะจากฝรั่งเศสที่สนามรบเดียนเบียนฟู และนำไปสู่ข้อตกลงเจนีวาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1954 ว่าด้วยการประกาศเอกราชของสามชาติอินโดจีน ลาว เวียดนามและกัมพูชา แต่เวียดนามกลับถูกแบ่งออกเป็นเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ เวียดนามเหนือปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามหรือเวียดมินห์ ส่วนเวียดนามใต้ปกครองโดยรัฐบาลเบาไค ซึ่งเป็นรัฐบาลที่สหรัฐอเมริกาให้การรับรองและสนับสนุน

ข้อตกลงเจนีวาครั้งนี้ สหรัฐอเมริกามีได้ร่วมลงนามและไม่ยอมรับรู้ใดๆทั้งสิ้น เพราะว่าการร่วมลงนามนั้น จะเป็นการยอมรับชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ดังนั้นนาย John Foster Dulles รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกาจึงปฏิเสธอย่างแข็งกร้าวไม่ยอมรับสถานะของเวียดมินห์ (เวียดนามเหนือ) และพยายามเข้ามาในอินโดจีนสวมบทบาทแทนฝรั่งเศส¹¹ โดยให้เหตุผลของการเข้ามาในอินโดจีนว่า “จุดมุ่งหมายอันสำคัญของสหรัฐอเมริกาก็คือ อิสรภาพของเวียดนามใต้และความปลอดภัยจากการโจมตี เราไม่ต้องการสิ่งใดเพื่อตัวเองเลย แต่เราต้องการเพียงว่าให้ประชาชนในเวียดนามได้มีโอกาสที่จะนำประเทศชาติของเขาไปตามวิถีทางที่พวกเขาต้องการ” และกล่าวเพิ่มอีกว่า “เพราะเรากำลังพยายามที่จะยับยั้งคอมมิวนิสต์เวียดนามเหนือ ให้อยู่ห่างไกลเพื่อนบ้านของตนเอง อีกทั้งเพราะเรากำลังพยายามที่จะทำให้การรุกรานของเวียดนามเหนือ

¹⁰Mac Alister Brown & Joseph J. Zasloff, *Apprentice Revolutionaries: The Communist Movement in Laos, 1930-1985* (California: Stanford University, 1986), p. 13.

¹¹เจียน ซีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน*, หน้า 327.

ไว้ผล และเรากำลังแสดงให้เห็นว่า การทำสงครามแบบกองโจรที่ชาติหนึ่งแอบสนับสนุนก่อตั้งขึ้นเพื่อโจมตีอีกชาติหนึ่งนั้นจะไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้” นอกจากนี้ยังกล่าวประณามเวียคนามเหนือว่า “การอ้างของเวียคนามเหนือที่ว่านี่เป็นสงครามกลางเมืองที่ชาวเวียคนามผู้รักชาติกระทำเพื่อจะรวมประเทศที่ถูกแบ่งแยกเข้าด้วยกันนั้นเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ”¹² ก่อนเข้ามาแทรกแซงในอินโดจีนโดยตรง สหรัฐอเมริกาได้เริ่มสร้างแนวร่วมคือ การจัดตั้งองค์การความร่วมมือทางด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์หรือองค์การสนธิสัญญาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ - ส.ป.อ (Southeast Asia Treaty Organization-SEATO) ในวันที่ 8 กันยายน ค.ศ. 1954 ประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ และไทย นอกจากนี้ก็มีการทำสนธิสัญญาว่าด้วยความมั่นคงแบบทวิภาคีกับประเทศในภูมิภาคนี้ เช่น ทำสนธิสัญญากับไทย หรือที่เรียกว่าแถลงการณ์ถันด์-รัสก์ 1962¹³ เพื่อสร้างแนวร่วมสกัดกั้นการแผ่อิทธิพลของคอมมิวนิสต์โดยตรง

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยรอบมีผลทำให้เกิดความแตกแยกและความขัดแย้งภายในของลาวระหว่าง ฝ่ายแนวลาวยุติการที่ได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายสังคมนิยม ฝ่ายขวา ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายเสรีนิยม และฝ่ายเป็นกลาง ซึ่งต่างฝ่ายก็ต่างรับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากสองมหาอำนาจที่สนับสนุนตน สภาวะการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลลาวในขณะนั้นและบรรดาประเทศมหาอำนาจทุกฝ่ายต่างเห็นความจำเป็นที่จะต้องการให้ลาวดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นกลางโดยเคร่งครัด พร้อมทั้งให้มีรัฐบาลผสมจากฝ่ายต่างๆ เพื่อยุติข้อขัดแย้งและป้องกันมิให้ลาวกลายเป็นจุดที่เผชิญหน้ากันระหว่างมหาอำนาจทั้งสองค่าย

ในระยะแรกลาวสามารถปฏิบัติและเคารพข้อตกลงได้อย่างเคร่งครัด ซึ่งแสดงให้เห็นโดยการปฏิเสธที่จะเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ ส.ป.อ ตามการชักชวนของไทย ทั้งนี้การเป็นกลางของลาวทำให้ลาวสามารถได้รับความช่วยเหลือจากทุกฝ่าย ที่สำคัญคือป้องกันมิให้ต่างชาติเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของลาวได้ ความเป็นกลางของลาวดำเนินไปได้ไม่นาน ก็เกิดมีความขัดแย้งและทำให้มหาอำนาจต้องเข้ามาบีบบทบาทอีกครั้ง เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1958 ผลปรากฏว่าฝ่ายแนวลาวยุติการหรือพรรคประชาชนปฏิวัติลาวปัจจุบัน ที่ได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตและ

¹²ฉลวย พิชัยศรัทธา, ใครคือผู้รุกราน (กรุงเทพฯ: ศูนย์กิจการพิมพ์, 2515), หน้า 408-410.

¹³จุลชีพ ชินวรรณ, “สหรัฐอเมริกากับประเทศไทยในบริบทของความมั่นคงร่วมกันในเอเชียอาคเนย์,” ใน เส้นทางมหาอำนาจ, วิลเลียม แอล แบรดลีย์ และ จุลชีพ ชินวรรณ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2544), หน้า 272-273.

บรรดาประเทศสังคมนิยม และพันธมิตร (พรรคสันติภาพ) นำโดย ท่าน กิ๋นนิม พลเสนาได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง 13 ที่นั่งจาก 21 ที่นั่ง ทำให้กลุ่มฝ่ายขวาและสหรัฐอเมริกาแสดงความไม่พอใจและสนับสนุนให้ลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล สหรัฐอเมริกาและรัฐบาลไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ให้การสนับสนุนทั้งทางการเงินและทางทหารแก่ลาวฝ่ายขวาเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันผลประโยชน์แห่งชาติ พร้อมจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ โดยมี ผุย ชนะนิกร (ฝ่ายขวา) เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลฝ่ายขวาคู่นี้ได้ส่งกองกำลังโจมตีกองทหารของฝ่ายแนวลาวยุทธชาติที่จังหวัดซำเหนือ พร้อมประกาศไม่ยอมรับข้อตกลงเจนีวา ค.ศ.1954 ในขณะที่เดียวกันสหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งได้เข้าร่วมในการประชุมเจนีวา ต่างก็ยืนยันว่าจะให้การสนับสนุนขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของฝ่ายแนวลาวยุทธชาติต่อไป¹⁴ ความไม่ลงรอยกันระหว่างสามฝ่ายอันทำให้มหาอำนาจต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวและส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจในลาวอีกครั้งและรุนแรงมากยิ่งขึ้น

วันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 1960 ร้อยเอกกองแลได้ก่อการรัฐประหารแล้วเชิญเจ้าสุวรรณภูมิ จัดตั้งรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง และในระหว่างที่รัฐบาลเจ้าสุวรรณภูมิบริหารประเทศ ลาวก็ได้ประกาศความสัมพันธ์การทูตกับสหภาพโซเวียต สหภาพโซเวียตจึงให้ความช่วยเหลือทางด้านเครื่องอุปโภคบริโภค ยา และเชื้อเพลิงทดแทนความช่วยเหลือที่เคยได้รับจากสหรัฐอเมริกา แต่รัฐบาลชุดนี้อยู่ได้เพียง 4 เดือนก็ถูกกลุ่มฝ่ายขวา นำโดยนายพลภูมิ หน่อสวรรค์ยึดอำนาจโดยได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาและไทยเช่นเคย ส่วนเจ้าสุวรรณภูมิก็ตกหนีไปยังกรุงพนมเปญและก่อตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น¹⁵ สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (เวียดนามเหนือ) และกัมพูชาได้ประกาศให้การรับรองรัฐบาลพลัดถิ่นของเจ้าสุวรรณภูมิ มาว่าเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมและถูกต้องตามกฎหมายเพียงรัฐบาลเดียวของลาว การรับรองรัฐบาลพลัดถิ่นดังกล่าวนี้ทำให้ฝ่ายขวาต้องร้องขอให้องค์การ ส.ป.อ. เข้าแทรกแซงช่วยเหลือ แต่ถูกคัดค้านโดยฝรั่งเศส ซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิก จึงมีเพียงสหรัฐอเมริกาและไทยเท่านั้นเข้ามาแทรกแซงทางทหารโดยตรง เหตุการณ์นี้ส่งผลให้สหภาพโซเวียตต้องออกมากล่าวประณามและเสนอให้ประเทศต่างๆที่เข้าร่วมการประชุมเจนีวา ค.ศ. 1954 จัดการประชุมเพื่อพิจารณาสถานการณ์ในลาวอีกครั้ง

¹⁴ รุ่งพงษ์ ชัยนาม, “นโยบายต่างประเทศของกลุ่มประเทศอินโดจีน,” ใน การเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย, ธารทอง ทองสวัสดิ์, บรรณาธิการ, หน้า 619.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 620.

ในช่วงต้นปี ค.ศ. 1961 ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้ลาวถูกแบ่งเป็นสองฝ่ายโดยปริยาย อย่างเป็นทางการได้ชัด ดินแดนลาวประมาณร้อยละ 70 และประชากรลาวประมาณร้อยละ 50 อยู่ภายใต้การปกครองของฝ่ายแนวลาวยุติธรรม ส่วนที่เหลืออยู่ภายใต้การปกครองของกลุ่มฝ่ายขวา ความพยายามของสหภาพโซเวียตได้นำไปสู่การประชุมเจนีวาครั้งที่สองในวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1961 ถึง 23 กรกฎาคม ค.ศ. 1962 โดยการเข้าร่วมประชุมของ 14 ประเทศได้แก่ สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส อินเดีย โปแลนด์ แคนาดา พม่า กัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม สาธารณรัฐเวียดนาม ไทย และลาว ซึ่งที่ประชุมได้ตกลงให้ลาวจัดตั้งรัฐบาลผสมสามฝ่าย โดยให้เจ้าสุวรรณภูมาเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนรัฐมนตรีต่าง ๆ นั้นให้แบ่งกันระหว่างลาวฝ่ายแนวลาวยุติธรรมและลาวฝ่ายขวา และรัฐบาลใหม่ต้องยอมรับที่จะเคารพหลักการปฏิญญาซีลอนเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันโดยสันติซึ่งได้แก่ ไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่น ไม่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับต่างชาติ ไม่อนุญาตให้ต่างชาติตั้งฐานทัพในดินแดนลาว ไม่ยอมรับการคุ้มกันจากองค์การทางทหารใดๆ (รวมทั้ง ส.ป.อ.) และ ไม่ยอมให้ต่างชาติแทรกแซงกิจการภายในของลาว นอกจากนี้ที่ประชุมยังจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมระหว่างประเทศซึ่งประกอบด้วย อินเดีย (ประธาน) โปแลนด์ (ฝ่ายสังคมนิยม) และ แคนาดา (ฝ่ายเสรีนิยม) เพื่อทำหน้าที่ในการตรวจตราดูแลให้ข้อตกลงดังกล่าวได้รับการเคารพและปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด¹⁶ และข้อตกลงฉบับนี้สหรัฐอเมริกาต้องถอนทหารอเมริกันจำนวน 666 คนและฟิลิปปินส์ 403 คนออกจากลาว แต่ในความจริงแล้ว ทหารของสหรัฐอเมริกาเพียงแค่เข้ามาพักผ่อนชั่วคราวที่ประเทศไทย และพร้อมที่จะเข้าไปปฏิบัติการในลาวเมื่อมีคำสั่งจากวอชิงตัน นอกจากนี้ ยังมีการให้ความช่วยเหลือทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ โดยเฉพาะเครื่องบินรบและมีการจัดฝึกอบรมการทหารที่ฐานทัพอากาศของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย เช่น จังหวัดอุตรธานี

ข้อตกลงเจนีวาครั้งที่สอง สหรัฐอเมริกามีเจตนาที่จริงที่จะปฏิบัติตามอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังมีการรอบสังหาร ท่าน กิณิม พลเสนา รัฐมนตรีต่างประเทศ ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายเป็นกลางเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1963¹⁷ เหตุการณ์นี้ทำให้สถานการณ์ในลาวตึงเครียดขึ้นมาอีก ฝ่ายขวาโดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาและไทยได้เข้ายึดอำนาจในกองทัพของรัฐบาลเวียงจันทน์ ทำให้คณะรัฐมนตรีฝ่ายแนวลาวยุติธรรมต้องหลบหนีไปยังเขตปกครองของขบวนการฝ่ายประเทศลาวที่จังหวัดซาเหินือ และฝ่งสาฮี จากนั้นสหรัฐอเมริกาก็เริ่มเข้าแทรกแซงในอินโดจีนมากขึ้น

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 621-622.

¹⁷ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, ประวัติศาสตร์ลาว (ศึกบ้าน-ปัจจุบัน), หน้า 904.

ในวันที่ 7 สิงหาคม ค.ศ. 1964 รัฐสภาของสหรัฐอเมริกาได้ออกมติว่าดังกล่าว ซึ่งเป็นการเห็นชอบให้ประธานาธิบดีส่งกองกำลังเข้าแทรกแซงในเวียดนามโดยตรง โดยการอ้างว่า กองเรือของระบอบคอมมิวนิสต์ในเวียดนามได้เข้าโจมตีเรือรบของสหรัฐอเมริกา ซึ่งอยู่ในน่านน้ำน่านชาติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย¹⁸ การออกมติดังกล่าวสร้างความกังวลแก่สหภาพโซเวียตและยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของสองมหาอำนาจยิ่งเลวร้ายลง นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกาได้เพิ่มจำนวนทหารในเวียดนามได้จากปี ค.ศ. 1965 มี 180,000 คน เพิ่มเป็น 500,000 คนในปี ค.ศ. 1968¹⁹ สร้างแนวร่วมกับชนกลุ่มน้อยในลาวตามยุทธศาสตร์ใช้คนลาวคร่ำคนลาว และจัดให้มีทหารรับจ้างจากประเทศไทย ส่วนสหภาพโซเวียตก็เพิ่มการสนับสนุนทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์และการเงินแก่เวียดนามเหนือและฝ่ายแนวลาวยุติการที่ปักหลักอยู่ทางภาคเหนือที่มีพรมแดนติดกับเวียดนามเหนือ ความขัดแย้งที่นับวันทวีความรุนแรง จึงนำไปสู่สงครามอินโดจีนครั้งที่สองในที่สุด

เมื่อ นายริชาร์ด นิกสัน ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีคนใหม่ของสหรัฐอเมริกาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1969 ท่ามกลางการถดถอยของเศรษฐกิจและกระแสต่อต้านการทำสงครามในอินโดจีนของประชาชนชาวอเมริกัน นายนิคสันจำเป็นต้องประกาศนโยบายที่จะถอนทหารออกจากเอเชีย โดยเฉพาะในอินโดจีน หรือที่เรียกว่า ลัทธินิกสัน (Nixon Doctrine) แต่ขณะที่สหรัฐอเมริกากำลังเริ่มถอนทหารออกจากอินโดจีนอยู่นั้น สงครามในลาวที่สหรัฐอเมริกาเกี่ยวข้องกับด้วยยังมีได้ยุติและดำเนินมาจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1973 โดยการบรรลุสัญญาเวียงจันทน์ว่าด้วยการยุติยิง และสร้างสันติภาพและความปรองดองชาติ ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลผสม บ่อยครั้งที่มีการปะทะกันในลาวระหว่างฝ่ายแนวลาวยุติการกับฝ่ายขวาพร้อมกับสหรัฐอเมริกา ผลปรากฏว่าฝ่ายขวากับสหรัฐอเมริกาเป็นฝ่ายแพ้ทุกสนามรบ แม้เป็นฝ่ายได้เปรียบในด้านอาวุธยุทโธปกรณ์และกำลังพลมากกว่า

ความกดดันของมวลชนทั้งชาติทำให้ฝ่ายขวาที่ดำรงตำแหน่งในรัฐบาลผสมและที่ปรึกษาอเมริกันต้องหลบหนีออกนอกประเทศ นอกจากนี้ เจ้าชีวิต สีสะว่าง วัดทะนา ก็ประกาศสละราชบัลลังก์ในวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 1975 และหลังจากนั้นฝ่ายแนวลาวยุติการหรือพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในปัจจุบันก็ประกาศเป็นประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรือ สปป.ลาว ในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1975²⁰ การประกาศดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นว่า สงครามกลางเมืองในลาว

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 314-315.

¹⁹ สุจิต บุญบงการ, ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: เอเชีย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 123.

²⁰ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, ประวัติศาสตร์ลาว (คิกคำบัน-ปัจจุบัน), หน้า 1003-1005.

ดำเนินมาหลายสิบปีได้สิ้นสุดลง อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองหรือสงครามเย็นยังดำเนินต่อไป เช่นการดำเนินนโยบายปิดล้อมและกีดกันทางด้านเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาเพื่อสกัดกั้นอิทธิพลคอมมิวนิสต์ ดังนั้น การกำหนดนโยบายขณะนี้จึงมีลักษณะยึดติดผลประโยชน์อุดมการณ์ทางการเมืองและความมั่นคงมากกว่า

สำหรับสหรัฐอเมริกา แม้พ่ายแพ้สงครามในลาวหรือในอินโดจีน แต่ยังไม่ลดละความพยายามในการดำเนินนโยบายปิดล้อมและกีดกันทางด้านเศรษฐกิจของลาว เช่น การลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูตลงให้เหลือเพียงระดับอุปทูตและขกเล็ก โครงการความช่วยเหลือต่างๆเพื่อพัฒนาในลาว ยิ่งไปกว่านี้ สหรัฐอเมริกายังให้การสนับสนุนทางการเงินแก่กลุ่มฝ่ายขวาที่หลงเหลือเคลื่อนไหวบ่อนทำลายความมั่นคงในลาว ในทางกลับกัน ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับบรรดาประเทศสังคมนิยม โดยเฉพาะสหภาพโซเวียต เวียดนาม จีน และประเทศยุโรปตะวันออกก็ได้รับการพัฒนาและใกล้ชิดกันมากขึ้น มีความร่วมมือและความช่วยเหลือแก่ลาวในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร วัฒนธรรม สังคม ฯลฯ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างลาวกับบรรดาประเทศสังคมนิยมมิได้มีเพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน

3.1.3 นโยบายต่างประเทศลาวช่วงสงครามเย็น

อย่างไรก็ตาม ภายหลังลาวประกาศเอกราชได้ไม่นาน ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีนก็เริ่มก้าวไปสู่ทางตัน เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชาที่นำไปสู่การใช้กองกำลังทหารของเวียดนามเข้ายึดกัมพูชาในปลายปี ค.ศ. 1978 และการทำสงครามสั่งสอนเวียดนามโดยจีน ในต้นปี ค.ศ. 1979 อันส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีนโดยปริยาย เมื่อลาวให้ความร่วมมือกับเวียดนามและสหภาพโซเวียต และให้การรับรองรัฐบาลระบอบยังสัมริน ดังนั้น จึงมีเพียงแต่ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียต เวียดนาม และบรรดาประเทศยุโรปตะวันออกที่ยังให้แก่ลาวเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การที่ถูกรักรวรรดินิยมรุกรานมาช้านาน ความขัดแย้งของสงครามเย็น ความขัดแย้งในภูมิภาค ประกอบกับความร่วมมือและความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียตที่ให้แก่ลาวเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นปัจจัยชี้ว่า ลาวควรจะดำเนินนโยบายต่างประเทศไปในทางใดในท่ามกลางความขัดแย้งเช่นนี้เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนทั่วประเทศ นั่นคือ การดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อต้าน ระบอบจักรวรรดินิยม และยึดมั่นความร่วมมือกับบรรดาประเทศสังคมนิยม คล้อยตามสหภาพโซเวียต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ประณามและด้านอุปายใหม่ของสหรัฐอเมริกาที่สมรู้ร่วมคิดกับฝ่ายขวาไทย ในการสนับสนุนกลุ่มฝ่ายขวาลาว และเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกา รักษาบาดแผลสงครามในลาว
2. ส่งเสริมและพัฒนาความสัมพันธ์และความร่วมมืออันฉันมิตรกับ เวียดนามและกัมพูชา ส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับบรรดา ประเทศสังคมนิยมและบรรดาประเทศเพื่อนบ้าน
3. พัฒนาความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศโลกที่สาม และสืบเนื่อง ความสัมพันธ์ทางการทูตและขยายการค้ากับทุกๆประเทศไม่แบ่งแยก ระบบการเมือง โดยยึด 5 หลักปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
4. ส่งเสริมการต่อสู้เพื่อ สันติภาพ เอกราช ประชาธิปไตย ของประชาชนใน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาถอนทหารออกจากภูมิภาค และ ร่วมมือกับขบวนการไม่สังกัดกลุ่ม (None Alignment Movement) เพื่อต่อต้านจักรวรรดินิยม และ
5. ให้ความร่วมมือกับสหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศที่ ลาวเป็นประเทศสมาชิกเพื่อส่งเสริมบทบาทและปกป้องผลประโยชน์ของ ประชาชนลาว²¹

การยึดมั่นในอุดมการณ์ทางการเมืองตามลัทธิมาร์กซ์-เลนินนิสต์ร่วมกันเพื่อก้าวสู่สังคมนิยม ความร่วมมือและความช่วยเหลือทางการเมืองและด้านเศรษฐกิจมูลค่านหาศาลของ สหภาพโซเวียต และการดำเนินนโยบายต่างประเทศคล้อยตามสหภาพโซเวียตยิ่งทำให้ ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับสหภาพโซเวียต มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่น ซึ่งเห็นได้ในการ แลกเปลี่ยนการเยือนของผู้มีระดับสูงของสองประเทศ เช่น การเยือนสหภาพโซเวียต ของท่านไก สอน พมวิหาน เลขาธิการพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและนายกรัฐมนตรีแห่งสปป.ลาวเกือบทุกๆปี²² ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการแลกเปลี่ยนคณะผู้แทนระดับสูงของพรรคระหว่างกันเพื่อร่วมปรึกษาหารือใน การประชุมพรรคประจำปี และรวมไปถึงการให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาลาว ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สหภาพโซเวียตมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อลาว และทั้งเป็นประเทศพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ (strategic alliance) และเปรียบเสมือนเสาหลักในการดำเนินนโยบายป้องกันและพัฒนาประเทศของ ลาวนับแต่นั้นมาจนกระทั่งการสิ้นสุดของสงครามเย็น

²¹Phongsavath Boupha, *the Evolution of the Lao State*, pp. 133-134.

²²Ibid., p. 144.

3.1.4 การสิ้นสุดของสงครามเย็น

การสิ้นสุดสงครามเย็น หมายความว่า ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างค่ายโลกเสรีนิยม ที่นำโดยสหรัฐอเมริกา กับฝ่ายสังคมนิยม นำโดยสหภาพโซเวียต ที่ดำเนินมาแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้ยุติลง จากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต และถือเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในระบบระหว่างประเทศของฝ่ายสังคมนิยม อย่างไรก็ตาม การล่มสลายของสหภาพโซเวียตก็มิได้หมายความว่า เป็นการล่มสลายของระบอบสังคมนิยมทั่วโลก และมีได้เป็นผลพวงโดยตรงจากสหรัฐอเมริกา หรือการพ่ายแพ้จากการแข่งขันทางด้านอุดมการณ์ หรือการต่อสู้ด้วยกองกำลังแต่อย่างใด แต่เป็นการผิดพลาดในการปฏิรูปภายในของสหภาพโซเวียตเอง โดยเฉพาะวิกฤตเศรษฐกิจและการปฏิรูปการเมืองในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1980 อันนำไปสู่การล่มสลายและแยกเป็น 15 รัฐ ในที่สุดปี ค.ศ. 1991 ส่งผลให้ระบบโลกแบบสองขั้ว (bi-polar System) กลายเป็นระบบหลายขั้วในปัจจุบัน (multi-polar System) และส่งผลกระทบต่อบรรดาประเทศของกลุ่ม Soviet bloc และบรรดาประเทศที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต ดังเช่นลาว ต้องปรับนโยบายต่างประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับสหภาพเวดล้อมระดับโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง

3.1.4.1 แนวทางการปฏิรูปของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ

การเปลี่ยนแปลงผู้นำใหม่ของสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะการขึ้นมาเป็นเลขาธิการใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตและประธานาธิบดีแห่งสหภาพโซเวียตของ มิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) เมื่อวันที่ 11 เมษายน ค.ศ. 1985 ซึ่งขณะนั้นเขามีอายุได้ 54 ปี ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำที่มีอายุน้อยกว่าประธานาธิบดีคนก่อนและอ่อนกว่าประธานาธิบดีเรแกนของสหรัฐอเมริกาถึง 20 ปี เป็นคนที่มีแนวคิดปฏิรูป กอร์บาชอฟก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของสหภาพโซเวียต ในขณะที่สหภาพเวดล้อมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาอยู่ในช่วงการผ่อนคลายความตึงเครียด แต่สหภาพเวดล้อมภายในประเทศกำลังเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เช่น เศรษฐกิจซบเซา การทุจริต โรคพิษสุราเรื้อรัง (alcoholism) การแก่งแย่งการทำงานในสังคม (careerism) ความเกลียดชังของประชาชน (cynicism) ต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต การขาดแคลนสินค้าอุปโภค-บริโภค และอุตสาหกรรมไร้ประสิทธิภาพ ในขณะที่โลกตะวันตกมีการพัฒนาที่ก้าวไปไกลกว่าเกือบทุกๆด้าน ดังนั้น เขาจึงต้องการที่จะปฏิรูปเพื่อพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก²³ สิ่งที่กอร์บาชอฟให้ความสนใจเป็นพิเศษและต้องการที่จะปฏิรูปให้ถึงรากฐานก็คือเรื่องการเมืองและวัฒนธรรม เพราะเชื่อว่าหากทำได้สำเร็จ

²³ John Young and John Kent, *International Relations Since 1945* (New York: Oxford University, 2004), p. 578.

แล้วก็จะส่งผลให้เศรษฐกิจของสังคมโซเวียตที่กำลังประสบกับปัญหาในเรื่องความชะงักงันทางด้านอัตราการเจริญเติบโต จะสามารถกลับมามีความเจริญเติบโตเป็นปกติได้อีกต่อไป

ความชะงักงันทางเศรษฐกิจนี้เองทำให้กอร์บาชอฟต้องย่ำในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดโครงสร้างใหม่ (perestroika) เพื่อที่จะนำสังคมโซเวียตไปสู่การฟื้นฟูทางเศรษฐกิจและการเปิดกว้าง (glasnost) รวมไปถึงการสร้างประชาธิปไตย แนวนโยบายว่าด้วยการปฏิรูปนี้ถูกเสนอในการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตครั้งที่ 27 ในปี ค.ศ. 1986 ซึ่งกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา 15 ปี (1986-2000) โดยอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องเพิ่มขึ้น 2 เท่าตัว และผลผลิตจะต้องเพิ่มขึ้น 2.5 เท่า²⁴ แนวทางการปฏิรูปเป็นการนำเอาแนวความคิดใหม่ (New Thinking) เพื่อปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ การเมือง และรวมไปถึงนโยบายต่างประเทศ ซึ่งเขาได้ตั้งข้อสังเกตอย่างน้อย 5 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. ผลประโยชน์ของมนุษยชาติต้องมาก่อนผลประโยชน์ทั้งหลายและจะต้องมาก่อนผลประโยชน์ของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง
2. โลกจะมีลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกันมากขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
3. จะไม่มีผู้ชนะในสงครามนิวเคลียร์
4. ความมั่นคงของประเทศต่างๆจะต้องอยู่บนหลักการให้ความสำคัญกับเครื่องมือทางการเมือง มากกว่าการให้ความสำคัญกับเครื่องมือทางทหาร
5. ความมั่นคงจะต้องมีลักษณะร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เพราะหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงแล้ว ก็จะสามารถทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความไม่มั่นคงได้²⁵

3.1.4.1.1 แนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจ

การปฏิรูปเศรษฐกิจตามนโยบาย “เปเรสตรอยก้า” ซึ่งเป็นแนวนโยบายเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจที่กำลังตกต่ำ นโยบายนี้เน้นการโอนทรัพย์สินของรัฐให้เป็นของเอกชน (non-state owned property) การผ่อนปรนมาตรการทางการค้าและการลงทุนต่างประเทศ และสิ่งสำคัญที่สุดคือ การ

²⁴Mike Bowker, *Russian Foreign Policy and The End of the Cold War* (London: Ashgate Publishing Limited, 1997), p. 38.

²⁵ชาติรี ฤทธารมย์, *นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990* (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 338.

ลดบทบาทของภาครัฐในการควบคุมและวางแผนจากส่วนกลางเพื่อนำไปสู่ระบบตามกลไกตลาด พร้อมทั้งลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการทหารและหันมาใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา เศรษฐกิจให้มากขึ้น กล่าวคือ เป็นการลดงบประมาณทางการป้องกันประเทศและหันมา ส่งเสริมการบูรณาการระบบเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของโลก โดย กำหนดอัตราการผลิตเชิงอุตสาหกรรมให้เพิ่มขึ้น 2 เท่าตัวและผลผลิตจะต้องเพิ่มขึ้น 2.5 เท่าตัว ภายในปี ค.ศ. 2000

3.1.4.1.2 แนวทางการปฏิรูปการเมือง

นโยบาย “กลาสโนสต์” เป็นนโยบายที่เปิดให้ประชาชนชาวโซเวียตมีสิทธิ อภิปรายได้อย่างกว้างขวาง มีเสรีภาพในการแสดงออกข้อคิดเห็น และ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น นโยบายนี้ นอกจากจะเป็นการส่งเสริมการปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย (democratization) ยังเป็นการช่วยให้เป้าหมายในการปฏิรูปเศรษฐกิจที่ชะงักงันมาเป็นเวลานานถึง 20 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มอัตราเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น พร้อมทั้งมีการรณรงค์ลดการดื่มเหล้าเพื่อ ลดอัตราการตายและเพิ่มสมรรถภาพการทำงาน ประเด็นนี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่นำสหภาพโซเวียต ก้าวไปสู่การล่มสลาย

3.1.4.1.3 แนวทางนโยบายต่างประเทศ

นโยบายต่างประเทศกอร์บาชอฟในช่วงนี้ กล่าวได้ว่าเป็นการสานต่อนโยบาย ผ่อนคลายความตึงเครียดของเบรตเนฟ คือ การลดการเผชิญหน้าและหันมาร่วมมือ และแข่งขันกัน พัฒนาด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี และปรับนโยบายต่างประเทศต่อฝ่ายเสรีนิยม อันสร้าง บรรยากาศและผ่อนคลายความตึงเครียด ให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งอย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นการ สร้างสภาพแวดล้อมภายนอกที่อำนวยแก่การพัฒนาเศรษฐกิจของโซเวียต เพราะอย่างน้อยก็เป็นการ เปิดโอกาสให้สหภาพโซเวียตสามารถรับความช่วยเหลือที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจได้ มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก ความช่วยเหลือนี้ ประกอบไปด้วยการค้า สินเชื่อ การลงทุนและการไหลบ่าของเทคโนโลยีและความรู้เพื่อส่งเสริม การผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคของสหภาพโซเวียตให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพดีขึ้น ส่วน นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตต่อกลุ่มประเทศโลกที่สามนั้น สหภาพโซเวียต จะลด บทบาทและการสนับสนุนทางการทหารลงเพื่อหันมาพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกันอย่างจริงจัง²⁶

²⁶ชาติรี ฤทธารมย์, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990, หน้า 337-344.

แนวทางการปฏิรูปของกอร์บาชอฟ ลาวได้ตอบรับการปฏิรูปเศรษฐกิจและนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต ภายหลังจากเยือนสหภาพโซเวียตของท่าน ไกสอน พมวิหาน เลขาธิการพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและนายกรัฐมนตรีแห่ง สปป.ลาว เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1985²⁷ เช่น การปฏิรูปเศรษฐกิจของลาวที่เรียกว่า จีนตะนาการใหม่ ตามแบบฉบับของสหภาพโซเวียต ควบคู่กับเวียดนามดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนนโยบายต่างประเทศ เห็นได้ชัดในการปรับความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีน และความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับไทย แต่ลาวมิได้นำเอาแนวทางการปฏิรูปการเมืองแบบสหภาพโซเวียต

การปฏิรูปตามแนวคิดของกอร์บาชอฟ โดยเฉพาะนโยบายต่างประเทศประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา เช่น การบรรลุสนธิสัญญาว่าด้วยการจำกัดอาวุธนิวเคลียร์พิสัยกลาง (intermediate nuclear weapons) ในปี ค.ศ. 1987 ข้อตกลงว่าด้วยการลดกำลังอาวุธธรรมดา (conventional armed force in Europe) ในปี ค.ศ. 1988 การถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ในปี ค.ศ. 1989 นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนก็ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นและนำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับจีนและระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา ในทางตรงข้าม การปฏิรูประบบเศรษฐกิจและการเมืองกลับทำให้สถานะของสหภาพโซเวียตยิ่งเลวร้ายลงและก้าวไปสู่การล่มสลายในที่สุด

3.1.4.2 ผลการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ

สิ่งที่กอร์บาชอฟพยายามดำเนินในสังคมโซเวียตนับตั้งแต่เข้ารับตำแหน่งในเดือน มีนาคม ค.ศ. 1985 ก็คือการมุ่งมั่นที่จะปฏิรูปเศรษฐกิจสังคมของสหภาพโซเวียตให้ดำเนินไปอย่างสันติ แต่การดำเนินนโยบายเปเรสตรอยก้าของกอร์บาชอฟดำเนินไปในสภาวะแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมเท่าใดนัก ทั้งนี้ เพราะเป็นช่วงที่ประชาชนส่วนใหญ่และเยาวชนทั้งหลาย รวมทั้งเจ้าหน้าที่และผู้มีระดับสูงของพรรคบางกลุ่ม ต่างพากันแสดงออกซึ่งความไม่เชื่อมั่นในความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนินนิสต์ ที่ว่าสหภาพโซเวียตจะเป็นผู้นำโลกไปสู่ความเป็นสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ความไม่เชื่อมั่นดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ ในช่วงที่สตาลินปกครองสหภาพโซเวียตอยู่นั้น เขาควบคุมอำนาจพรรคและรัฐไว้อย่างเกือบสมบูรณ์ก็ได้ การเสนอข่าวสารและการรับรู้ของสังคมย่อมได้รับการตรวจสอบ ประกอบกับระยะดังกล่าวก็เป็นช่วงสงคราม ประชาชนจึงมีความเชื่อมั่นและต่างก็พยายามทำงานด้วยความขยันขันแข็งและเสียสละ ซึ่งทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ที่ร้อยละ 5.8 แต่ในช่วงของ

²⁷Darshan Singh, *Soviet Foreign policy documents, 1985*, p. 223.

กอร์บาชอฟ ประชาชนมีแนวความคิดแบบตะวันตกมากขึ้น นับตั้งแต่สหภาพโซเวียตได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาเฮลซิงกิในเรื่องสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1975²⁸

กอร์บาชอฟดำเนินการปฏิรูประบบเศรษฐกิจโดยใช้นโยบาย Uskorenie (acceleration) หรือ นโยบายเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการมีส่วนร่วมในการลงทุนของภาครัฐเพื่อส่งเสริมระเบียบวินัยในการทำงานให้เข้มงวดมากขึ้นในการควบคุมคุณภาพผลผลิตของวิสาหกิจต่างๆ ควบคู่กับการรณรงค์ต่อต้านการดื่มสุราเพื่อลดอัตราการตายของคนหนุ่มสาวและเพื่อเป็นการส่งเสริมการผลิตผลลัพธ์ของการปฏิรูปครั้งนี้ คือ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ที่ร้อยละ 2-3 ในช่วงปี ค.ศ. 1985-1987 ซึ่งเป็นอัตราการเจริญเติบโตที่ต่ำมากและไม่อาจสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในระยะยาว²⁹ นอกจากนี้ แนวทางการปฏิรูปของกอร์บาชอฟยังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนทางด้านงบประมาณ อันเนื่องมาจากการลดลงของราคาน้ำมันในตลาดโลกจาก 53 เหรียญสหรัฐมาเป็น 10-12 เหรียญสหรัฐต่อบาร์เรล และการลดลงของการส่งออกเหล็กอันเนื่องมาจากการรณรงค์ต่อต้าน ดังนั้น ในปี ค.ศ.1987 กอร์บาชอฟจึงเร่งริบพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองให้มีประชาธิปไตยมากขึ้นควบคู่กัน โดยมีกรยกเลิกการผูกขาดกรรมสิทธิ์ของรัฐ ซึ่งให้ภาคเอกชนสามารถครอบครองไร่นาและสหกรณ์ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งออกกฎหมายว่าด้วยการอนุญาตการลงทุนของต่างชาติ อันเป็นการบูรณาการเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก เพื่อที่จะทำให้เกิดมีการหลั่งไหลของสินค้าจากตะวันตกเข้าสู่สหภาพโซเวียต

ผลการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ สหภาพโซเวียตมีอัตราการเจริญเติบโตร้อยละ -1.0 ในปี ค.ศ. 1989 และ ค.ศ. 1990 และ ดัน 1991 อัตราการเจริญเติบโตอยู่ที่ร้อยละ -3 และ -10 ตามลำดับ³⁰ การถดถอยทางด้านเศรษฐกิจทำให้สหภาพโซเวียตต้องลดความช่วยเหลือแก่ลาวและเวียดนามในปี ค.ศ. 1989 และเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบของการค้าแทน และความช่วยเหลือในอนาคตจะเป็นรูปแบบของการร่วมทุนลาว-สหภาพโซเวียตในลักษณะของธุรกิจ โดยขึ้นกับการเจรจาโดยตรงของบริษัทลาวและบริษัทสหภาพโซเวียต ยิ่งไปกว่านี้ สหภาพโซเวียต ยังจะลดจำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ประจำในลาวลง 5 เท่า การค้าของทั้งสองฝ่ายจะดำเนินไปบนพื้นฐานราคาตลาดโลก จะต้องมีการชำระราคาสินค้าด้วยสกุลเงินที่แข็งและจะไม่มีการลงทุนกันอีกต่อไป

²⁸ชาติรี ฤทธารมย์, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990. หน้า 359.

²⁹ Mike Bowker, Russian Foreign Policy and the End of the Cold war, p. 38.

³⁰ชาติรี ฤทธารมย์, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990. หน้า 82.

3.1.4.3 ผลการปฏิรูประบบการเมือง

กระบวนการกล่อมเกลอบรมประชาชนสหภาพโซเวียต โดยเริ่มตั้งแต่เขาวัววจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาออกไปรับใช้สังคม และแม้แต่ในขณะที่ยังรับใช้สังคมอยู่ พรรคก็ส่งเจ้าหน้าที่ตามไปฝึกลอบรมให้ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ประชาชนมีจรรยาบรรณในการทำงานตามที่ทางการสหภาพโซเวียตต้องการ กล่าวคือ มีความกระตือรือร้นรับผิดชอบและมีความคิดริเริ่มในการทำงาน กระบวนการนี้นับว่ามีความสำคัญอย่างมาก แต่เมื่อคอร์บอซอฟขึ้นมาอำนาจเขากลับพบว่าประชาชนโซเวียตที่ได้รับการอบรมโดยพรรคหาได้มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้นไม่ ส่วนใหญ่แล้วมักมาทำงานสายแต่กลับก่อนเวลา ชอบดื่มเหล้าอดก้าเวลาทำงาน ผลงานจึงออกมาในลักษณะที่ไร้ประสิทธิภาพ สรุปแล้วประชาชนที่ผ่านการกล่อมเกลามาไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ³¹ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง เพื่อเป้าหมายที่นำไปสู่การปฏิรูปโครงสร้างของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตให้ดีขึ้น และมีนโยบายที่เรียกว่ากลาสนอสต์ เข้ามาช่วยเสริมทำให้บรรยากาศในการดำเนินงานทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของพรรคเกิดความโปร่งใส นอกจากนั้น ยังทำให้ระบอบรวมศูนย์มีความเป็นประชาธิปไตยและมีการกระจายอำนาจมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้ตะวันตกตระหนักในความเป็นประชาธิปไตยของสหภาพโซเวียต และจะเป็นการดึงดูดการลงทุนและความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศตะวันตก

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1987 สหภาพโซเวียตได้รับการกำหนดจากองค์การสิทธิมนุษยชนสากลให้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุม ซึ่งสหภาพโซเวียตเข้าร่วมเมื่อปี ค.ศ. 1975 องค์การนี้เป็นแนวความคิดของตะวันตกที่ให้ความสำคัญขั้นพื้นฐานแก่ปัจเจกชนทุกหมู่เหล่าในสังคม โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี มีความเชื่อขั้นพื้นฐานในเรื่องระบอบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ตามสภาพแวดล้อมที่ได้รับการกล่อมเกล่า และอบรมมา การเข้าร่วมองค์การนี้ก็เหมือนกับการนำเอาปรัชญาทางการเมืองของตะวันตกเข้ามาแทรกแซงอย่างเป็นทางการในสังคมของสหภาพโซเวียต และเป็นลักษณะระเบิดเวลาที่รอระเบิดในท้ายที่สุด และทั้งเป็นความสำเร็จของสหรัฐอเมริกาในความพยายามนำเอาปรัชญาทางการเมืองของตะวันตกเข้าไปแทรกแซงในสังคมสหภาพโซเวียต เห็นได้ในการตอบรับจากสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างดี เพราะสอดคล้องกับเป้าหมายของสหรัฐอเมริกาที่มีมาตั้งแต่ต้นของสงครามเย็น คือ นโยบายว่าด้วยการส่งเสริมความเป็นอัตลักษณ์และความหลากหลาย (national identity and diversity) ของบรรดาชาติพันธุ์ในยุโรปตะวันออก³²

³¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 366.

³²William H. Luers, "U.S. Policy and Gorbachev's Russia," in *Gorbachev's Russia and American Foreign Policy*, eds. Seweryn Bialer and Michael Mandelbaum (London: West View Press, 1988), p. 429.

ในโอกาสเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมครั้งนี้ กอร์บาชอฟได้ประกาศความเป็นประชาธิปไตยในแนวนโยบายเปิดกว้างของเขา ด้วยการทยอยปล่อยนักโทษการเมือง ที่ถูกกักขังมาเป็นเวลา 20 ปี คือ ถูกกักตัวแต่สมัยเบเรสนเนฟ นักโทษเหล่านี้เป็นนักชาตินิยม (ethnic nationalism) มีความคิดแตกต่างไปจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต ส่วนใหญ่เป็นนักชาตินิยมจากรัฐทั้งสามแถบทะเลบอลติก นอกจากนี้ ในโอกาสฉลองวันครบรอบ 1,000 ปีของศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอด็อกซ์ที่ได้รับการสถาปนาขึ้นในดินแดนสหภาพโซเวียต กอร์บาชอฟก็ลดการควบคุมให้น้อยลง และอนุญาตให้มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา และ ต่อมา ค.ศ. 1989 ก็มีการลดความเข้มงวดกวดขันในเรื่องการเดินทางไปต่างประเทศทำให้คนรัสเซียเชื้อสายยิวพากันอพยพไปตั้งถิ่นฐานในอิสราเอลในอัตรา 100,000 คนต่อปี³³

การเปิดกว้างประชาธิปไตยกลายเป็นเหตุให้เกิดความเป็นชาตินิยมเพิ่มมากขึ้นในรัฐต่างๆ ได้โดยง่ายและก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม ฉะนั้น รัฐบาลต้องรีบดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน การประชุมสภาสูง (The Supreme Soviet) ครั้งเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม ค.ศ. 1988 ได้เห็นชอบในการรับเอาแนวทางแก้ไขคือ การปฏิรูประบอบการเมืองสหภาพโซเวียตให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุญาตให้บุคคลที่มีได้เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต ทั้งในสาธารณรัฐรัสเซียและในสาธารณรัฐต่างๆ ของสหภาพโซเวียตสามารถสมัครเข้ารับการเลือกตั้งแข่งกับสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต เพื่อดำรงตำแหน่งในสภาปวงชน (The Congress of People's Deputies) และบางส่วนของสภาสูงแห่งสหภาพโซเวียต (The USSR Supreme Soviet) และ การดำเนินการเลือกตั้งในลักษณะนี้สามารถไปดำเนินในแทบทุกระดับของสังคมสหภาพโซเวียต ซึ่งการนี้ถือว่าเป็นการละเมิดมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญโซเวียต ฉบับปี ค.ศ.1977 ที่อนุญาตให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตเท่านั้นผูกขาดการเมืองในสหภาพโซเวียต³⁴

แนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ของกอร์บาชอฟ เป็นการสวนทางกับระบอบการเมืองและหลักการของสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่ว่า บรรดาผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ในองค์กรนิติบัญญัติต้องเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตเท่านั้น เพราะว่าสมาชิกพรรคจะเป็นผู้ชี้แนะในการปฏิบัติ (implementation) มติหรือนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล วิธีการนี้

³³ชาติรี ฤทธารมย์, “การล่มสลายของสหภาพโซเวียต,” เอเชียปริทัศน์ 14,3 (กันยายน-ธันวาคม 2536): 62-82.

³⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในโครงสร้างระบบการเมืองและการปกครองของ สหภาพโซเวียต และเกิดมีความแตกแยกภายในสมาชิกพรรคที่นำไปสู่การแบ่งกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด ระหว่างกลุ่มที่มีแนวความคิดเสรีนิยมแบบตะวันตก (liberal reformists) และกลุ่มอนุรักษนิยม (conservatives หรือ hardliners) นอกจากนี้ สมาชิกพรรคส่วนใหญ่ก็พากันละเมิดกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ พรรคกำหนดไว้ โดยเฉพาะกฎเกณฑ์เรื่องประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์นั้นก็คือ ผู้นำพรรค คอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตในสาธารณรัฐต่างๆพากันให้การสนับสนุนแนวความคิดของ บรรดานักชาติพันธุ์นิยมที่กำลังเป็นกระแสทางการเมืองที่ร้อนแรงในขณะนั้น³⁵

ยิ่งไปกว่านั้น ผลการเลือกตั้งในวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1989 ปรากฏว่าผู้สมัครอิสระ (ส่วนมากเป็นอดีตนักโทษการเมืองและนักชาติพันธุ์นิยม) ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนให้เข้ามา นั่งในสภาปวงชน ทั้งในสาธารณรัฐรัสเซียและสาธารณรัฐต่างๆของสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสามรัฐแถบทะเลบอลติก ผู้สมัครอิสระได้รับเลือกตั้งเป็นส่วนใหญ่ ถึงประมาณสามในสี่ ของจำนวนผู้แทนทั้งหมด³⁶ เหตุการณ์นี้ได้สร้างความสั่นสะเทือนอย่างใหญ่หลวงต่อความชอบธรรมในการปกครองสหภาพโซเวียตของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต และหลังจากการเลือกตั้ง กลุ่มนักชาติพันธุ์นิยมทั้งหลายได้ยุบให้มีการชุมนุมและเดินขบวนในนครหลวงของรัฐ ต่างๆ เพื่อเรียกร้องให้สภาปวงชนและสภาสูงแห่งสหภาพโซเวียตยกเลิกมาตราที่ 6 รัฐธรรมนูญ สหภาพโซเวียตตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นการทำให้เหตุการณ์ลุกลามไปไกลยิ่งขึ้น กล่าวคือ เมื่อ เดือนเมษายนได้มีการชุมนุมเพื่อเรียกร้องเอกราชที่ค่อนข้างยืดเยื้อและยาวนานของบรรดานักชาติ พันธุ์นิยมทั้งหลายที่กรุงทบิลีซี นครหลวงของสาธารณรัฐจอร์เจีย ทหารโซเวียตได้ใช้กำลังสลายฝูง ชุมนุมแต่เป็นเหตุให้นักชาตินิยมชาวจอร์เจียน 18 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรีเสียชีวิต และต่อมาเดือน มกราคม ค.ศ. 1990 ก็เกิดเหตุการณ์เช่นเดียวกันอีกที่กรุงบากู นครหลวงสาธารณรัฐอาเซอร์ไบจาน เป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิต 130 คน³⁷ สองเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้ความรู้สึกชาตินิยมที่ต้องการ แยกตัวเป็นเอกราชได้แพร่กระจายไปทั่วสาธารณรัฐต่างๆในสหภาพโซเวียต ขณะเดียวกัน ความ พยายามของนักชาตินิยมในการยกเลิกมาตราที่ 6 ประสบผลสำเร็จในเดือน มีนาคม ค.ศ. 1990 และ นำไปสู่การจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ขึ้นหลายพรรค

เหตุการณ์ชุมนุมประท้วงขนาดใหญ่เกิดขึ้นตามเมืองหลวงของรัฐต่างๆ เพื่อต่อต้านการ ปกครองของรัฐบาลกลาง เมื่อสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตกลุ่มอนุรักษนิยมบังคับ

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

ให้กอร์บาชอฟระงับแผนปฏิรูปเศรษฐกิจ และบังคับให้ปรับเปลี่ยนตัวบุคคลในคณะรัฐบาลจากกลุ่มเสรีนิยมมาเป็นกลุ่มอนุรักษ์นิยม พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีการใช้มาตรการที่เป็นเผด็จการมากขึ้นในการควบคุมเสรีภาพและการปราบปรามการประกาศแยกตัวเป็นเอกราชของรัฐต่างๆ มาตรการนี้ได้นำไปสู่การใช้กำลังทางทหารปราบปรามการแยกตัวเป็นเอกราชของสามรัฐในแถบทะเลบอลติก อัน ได้แก่ ลิทัวเนีย ลัตเวีย และเอสโตเนีย และมีผู้เสียชีวิต 18 คน ในต้นปี ค.ศ. 1991

เหตุการณ์ในสามรัฐแถบทะเลบอลติกทำให้ความรู้สึกรักชาติพันธุ์นิยมที่จะแยกตัวเป็นเอกราชที่กำลังแพร่ขยายและรุนแรงมากขึ้น และนำไปสู่การผ่านกฎหมายขอแยกตัวเป็นเอกราชหรือไม่เช่นนั้นก็จะขอให้มีอำนาจอธิปไตยในการปกครองตนเองมากขึ้นของทุกรัฐ ยกเว้น สาธารณรัฐทาจิกิสถาน เมื่อตระหนักว่าสหภาพโซเวียตจะต้องมีการแตกแยก กอร์บาชอฟจึงพยายามทำสนธิสัญญาสหภาพ (Treaty of Union) กับประธานาธิบดีของทุกสาธารณรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นการให้อำนาจอย่างมากในการปกครองตนเอง จึงเรียกเชิญประธานาธิบดีทั้งหลายร่วมประชุมที่กรุงมอสโกเพื่อลงนามในวันที่ 20 สิงหาคม ค.ศ. 1991 แต่สนธิสัญญาดังกล่าวได้ไปไกลเกินกว่าที่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตและเจ้าหน้าที่รัฐบาลกลุ่มอนุรักษ์นิยมจะรับได้ และแล้วระหว่างนั้นคือวันที่ 19-21 สิงหาคม กลุ่มอนุรักษ์นิยมจึงทำการรัฐประหารขึ้นและปลดกอร์บาชอฟออกชั่วคราว³⁸ การก่อกองรัฐประหารทำให้เกิดเหตุการณ์ดีขึ้นไม่ แต่ยังเป็นตัวเร่งให้เกิดความล่มสลายของสหภาพโซเวียตยิ่งขึ้นไปอีก เอลต์ซินและนักปฏิรูปคนอื่นๆ รวมด้วยพลเมืองของโซเวียตหลายหมื่นคนก็สามารถปราบปรามการก่อกองรัฐประหารได้สำเร็จและเอลต์ซินก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำโซเวียต ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1991 เอลต์ซินได้ร่วมกับประธานาธิบดีของยูเครนและเบลารุสก็ประกาศว่า สหภาพโซเวียตจะสิ้นสุดลงในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1992 จากนั้นมาสหภาพโซเวียตก็หายไปจากแผนที่โลกและเกิดรัฐใหม่เข้ามาแทนจำนวน 15 รัฐ ในจำนวนนี้ 11 รัฐได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือจักรภพแห่งรัฐอิสระ (Commonwealth of Independent States-CIS)

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่เป็นประเทศผู้นำฝ่ายสังคมนิยม ส่งผลกระทบต่อบรรดาประเทศในกลุ่มของ Soviet bloc ซึ่งรวมทั้งลาวด้วย เพราะที่ผ่านมาสหภาพโซเวียตเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่ลาวมากที่สุด ยิ่งไปกว่านี้ ลาวยังดำเนินนโยบายต่างประเทศคล้อยตามสหภาพโซเวียต และถือว่าสหภาพโซเวียตเป็นประเทศพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ (strategic alliance) หรือเปรียบเสมือนเสาหลัก (cornerstone) ในการกำหนดนโยบายป้องกันและพัฒนาประเทศของลาว เมื่อสภาพแวดล้อมการเมืองระหว่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการล่ม

³⁸ สมพงษ์ ชูมาก, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน (ทศวรรษที่ 1990 และแนวโน้ม) (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 276-278.

สลายของสหภาพโซเวียตหรือการสิ้นสุดของสงครามเย็น อันทำให้สภาพความตึงเครียดแห่งความขัดแย้งและการแข่งขันทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองสิ้นสุดลง และบรรดาประเทศต่างๆหันมาร่วมมือและแข่งขันการพัฒนาทางเศรษฐกิจมากขึ้น ส่งผลให้ลาวต้องเริ่มทบทวนและปรับนโยบายต่างประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมการเมืองระหว่างประเทศ โดยการเปิดกว้างนโยบายต่างประเทศ และยึดถือผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น เช่นการหันมาร่วมมือกับประเทศเสรีนิยมที่มีความเจริญอุตสาหกรรมเพื่อสรรหาความร่วมมือและระดมความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่มีประสิทธิผลสนองต่อความต้องการภายในของลาว นั่นคือ ปัญหาเศรษฐกิจและสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจที่กำลังดำเนินการปฏิรูปตามกลไกตลาด

3.2 การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียคนามกับกัมพูชา

ความขัดแย้งระหว่างเวียคนามกับกัมพูชาก็พิจารณาแล้วพบว่ามิใช่มีเพียงแต่สองประเทศที่เป็นคู่กรณี แต่ยังรวมไปถึงสองประเทศมหาอำนาจสหภาพโซเวียต และจีน และบรรดาประเทศในภูมิภาคเช่น ลาวและไทย อีกด้วย ความขัดแย้งดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในภูมิภาค อันทำให้ภูมิภาคนี้ถูกแบ่งเป็นสองฝ่าย เช่น ฝ่ายเวียคนาม ลาว กัมพูชา และสหภาพโซเวียต ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งคือ จีน ไทย (รวมทั้งประเทศสมาชิกอาเซียน) ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น ตลอดระยะเวลาความขัดแย้ง ลาวให้ความร่วมมือและดำเนินนโยบายต่างประเทศร่วมกับเวียคนามและสหภาพโซเวียตตามสนธิสัญญาระหว่างกัน อันส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีน ระหว่างลาวกับไทย และกลายเป็นอุปสรรคต่อการเปิดกว้างนโยบายต่างประเทศของลาวโดยรวม และทั้งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างลาวกับญี่ปุ่นโดยปริยาย

3.2.1 ต้นเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างเวียคนามกับกัมพูชา

โครงสร้างปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียคนามกับกัมพูชามีหลายปัญหาต่างๆ มากมาย อันเป็นผลมาจากการที่ประเทศทั้งสองอยู่ใกล้ชิดกันและยังมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาเป็นเวลานานย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา ในปัญหาหนึ่งก็มีความสำคัญในตัวเองโดยลำพังอยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อประกอบเข้าด้วยกันจึงส่งผลให้ความขัดแย้งขยายตัวเป็นสงครามได้ง่าย ปัญหาสำคัญๆที่ส่งผลให้ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายนำไปสู่การใช้กำลังทหารบุกยึดกัมพูชาของเวียคนามในวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1978 และตามมาด้วยการทำสงครามสังฆอนเวียคนามโดยจีนในต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 ประกอบมี 3 ปัญหาที่สำคัญด้วยกันคือ การขัดแย้งเรื่องดินแดนระหว่างเวียคนามกับกัมพูชา ความหวาดระแวงของกัมพูชาต่อเวียคนาม และความขัดแย้งระหว่างสองมหาอำนาจสหภาพโซเวียตกับจีน

3.2.1.1 การขัดแย้งเรื่องดินแดนระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา

ปัญหาเรื่องเขตแดนของประเทศอดีตอาณานิคม มักเกิดขึ้นภายหลังที่ได้รับเอกราชจากเจ้าอาณานิคม เพราะเมื่อครั้งตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตกเช่น อังกฤษและฝรั่งเศส นั้น ปรากฏว่าเจ้าอาณานิคมได้กำหนดดินแดนของเมืองขึ้นต่างๆตามอำเภอใจ แบ่งเขตแดนโดยความสะดวกเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอาศัยแม่น้ำ การเปลี่ยนเส้นทางเดินของกระแสน้ำก่อให้เกิดปัญหาในเวลาต่อมา กรณีการกำหนดเขตแดนระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา ทางฝ่ายกัมพูชาไม่ค่อยพอใจที่จะยอมรับเส้นเขตแดนในขณะนั้น จึงทำให้การเจรจาตัดสินและไม่บรรลุข้อตกลงบ่อยครั้งมักจะนำไปสู่การปะทะกันด้วยกำลัง เช่น หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามและพรรคคอมมิวนิสต์เขมรได้ชัยชนะในประเทศตนแล้ว ปรากฏว่าช่วงระยะเวลาแรกที่ทั้งสองฝ่ายพยายามสถาปนาอำนาจปกครองในแผ่นดินของตนเอง ทั้งสองก็มีเรื่องกระทบกระทั่งกันเกี่ยวกับปัญหาเขตแดน ในช่วงปี ค.ศ. 1975 กัมพูชาได้ใช้กำลังทหารบุกเข้าไปในเขตแดนของเวียดนามถึงสองครั้งด้วยกัน คือ โงมตีเกาะฟูก (Phu Quoc) และจังหวัดไทนินห์ (Tay Ninh) และในปีเดียวกันเวียดนามก็ส่งกำลังเข้ายึดหมู่เกาะไว (Wai Islands) ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของเวียดนามใต้ในบริเวณอ่าวไทย ในกรณีนี้ ฝ่ายเวียดนามเข้าใจว่าเป็นอาณาเขตที่อยู่ในการครอบครองของเวียดนามใต้ ฉะนั้นเมื่อเวียดนามเหนือได้อำนาจเหนือเวียดนามใต้ เกาะเหล่านี้ก็ต้องอยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐบาลเวียดนาม ขณะเดียวกันฝ่ายรัฐบาลเขมรแดงของกัมพูชาก็อ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะเหล่านี้เช่นกัน ในที่สุดเวียดนามก็ยอมคืนหมู่เกาะไวให้แก่กัมพูชา³⁹ สองฝ่ายพยายามเจรจาเพื่อหาข้อยุติในกรณีการขัดแย้งดินแดนในส่วนอื่นๆ แต่ดูเหมือนว่าการเจรจาไม่มีผล การเจรจามีขึ้นทั้งในसानอยและพนมเปญ โดยเฉพาะที่พนมเปญเมื่อเดือน สิงหาคม ค.ศ. 1975 ซึ่งไม่มีผลคืบหน้าแต่อย่างใด ต่อมาอีกสองเดือนทั้งสองฝ่ายได้มีการเจรจากันอีกครั้ง ที่นครปักกิ่ง ประเทศจีน แต่การเจรจาดังนี้ก็ยังไม่เป็นผล

3.2.1.2 ความหวาดระแวงของกัมพูชาต่อเวียดนาม

ความหวาดระแวงของผู้นำเขมรแดงนั้นสาเหตุมาจากความรู้สึกในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่กัมพูชาถูกเวียดนามรุกราน และเมื่อต้องเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสด้วยกัน ชาวเวียดนามหรือญวนยังได้เป็นผู้ปกครองชาวเขมรซึ่งรองจากฝรั่งเศส เพราะฝรั่งเศสใช้ญวนเป็นเจ้าหน้าที่ระดับรอง ฝรั่งเศสตระหนักดีว่า ชาวเวียดนามเท่านั้นจะทำให้ตนเองสามารถตัดดวงผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจได้มากที่สุด และใช้सानอยกับไซง่อนเป็นศูนย์กลางการปกครอง

³⁹ นรนิติ เศรษฐบุตร, การขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้กรณีพิพาทในดินแดนแหลมอินโดจีนระหว่างเขมรกับญวนขยายตัวและยืดเยื้อ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 6-7.

อาณานิคมอินโดจีน เหตุการณ์เหล่านี้เองก่อให้เกิดความเป็นชาตินิยมของฝ่ายเขมรแดงและนำไปสู่การต่อต้านอิทธิพลของเวียดนาม นอกจากนี้ กลุ่มเขมรแดงยังมีความคิดว่า กลุ่มเวียดนามหิ่ไม่ได้เต็มใจมาเพื่อช่วยปลดปล่อยกัมพูชาจากฝรั่งเศส แต่มาบังการและใช้คนเขมรเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของเวียดนามเป็นสำคัญ โดยเฉพาะมุ่งแต่จะรบกับเวียดนามใต้และสหรัฐอเมริกา โดยใช้ดินแดนกัมพูชาและกำลังเขมรเป็นประโยชน์ มิได้ช่วยต่อสู้ศัตรูที่ปกครองกัมพูชา⁴⁰

ยิ่งไปกว่านี้ ประเด็นในเรื่องของอุดมการณ์ทางการเมืองก็มีความแตกต่างกัน ถึงแม้ว่าจะเป็นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เหมือนกันก็ตาม กล่าวคือ พรรคคอมมิวนิสต์ในกัมพูชาที่เกิดขึ้นมาจากพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนในปี ค.ศ. 1951 โดยใช้ชื่อว่า พรรคปฏิวัติแห่งประเทศไทยกัมพูชา ซึ่งเคยใช้นโยบายต่อต้านฝรั่งเศสด้วยกำลังอาวุธ ได้เปลี่ยนยุทธศาสตร์การต่อสู้ด้วยวิถีทางรัฐสภา โดยการเข้าร่วมการเลือกตั้ง แต่ผลปรากฏว่าได้รับคะแนนเสียงน้อยมากและแพ้ทั้งสองครั้ง คือ ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1955 และ เดือนมีนาคม ค.ศ. 1958⁴¹ ต่อมาคือในวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1960 ได้มีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นมาอีกครั้ง โดยมีชื่อว่า พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา (Communist Party of Kampuchea) โดยกลุ่มนักปฏิวัติเขมรและยึดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ตามแบบฉบับของจีน (ลัทธิเหมา)

พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามยังมิได้ให้การรับรองพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาอย่างเป็นทางการ แต่พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามยังคงความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาเพื่อเป้าหมายในการรวมชาติ เพราะการที่มีลาวและกัมพูชาเป็นพันธมิตร จะทำให้เวียดนามสามารถใช้ดินแดนบางส่วนของสองประเทศนี้ขับไล่สหรัฐอเมริกาออกจากอินโดจีน และปลดปล่อยเวียดนามใต้ได้สะดวกขึ้น ดังนั้น ฝ่ายเวียดนามจึงเสนอให้มีความร่วมมือของประชาชนอินโดจีน แต่ก็ได้รับการปฏิเสธ เพราะพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชากลัวว่าเวียดนามจะแผ่อิทธิพลครอบงำขบวนการปฏิวัติของอินโดจีนทั้งหมด เห็นได้ในการประชุมสุดยอดแห่งประชาชนอินโดจีนในเดือนเมษายน ค.ศ. 1970 ท่านฟามวันดง นายกรัฐมนตรีเวียดนามได้กล่าวว่า “ประชาชนเวียดนามและสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ ที่จะทำหน้าที่อย่างเต็มกำลังในการสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางทหารระหว่างเราสามประเทศเพื่อการต่อสู้กับศัตรู

⁴⁰ ชุมพล เลิศรัฐการ, กัมพูชาในการเมืองโลก (กรุงเทพฯ: รัชญา พับลิเคชั่น, 2536), หน้า 181.

⁴¹ เมธา พร้อมเทพ, ชนวนสงครามเวียดนาม-กัมพูชา (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า

ร่วมกัน⁴² คำกล่าวดังกล่าวได้สร้างความไม่พอใจแก่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาไม่น้อย เพราะเป็นการแสดงถึงการกลับมาร่วมมือกันระหว่างประเทศอินโดจีนต่อผู้ร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ไม่มี การติดต่อกันเช่นนี้มานานับแต่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีนได้เลิกไป นอกจากนี้ ก่อนจะเดินทางออกจากซานออยกลับไปกัมพูชา คณะผู้แทนพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้เจรจากับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามตามคำร้องขอของฝ่ายเวียดนามเพื่อพิจารณาความร่วมมือทางการทหาร

อย่างไรก็ตาม พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาก็ยังปฏิเสธ พร้อมทั้งกล่าวหาพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในเวลาต่อมาว่า “พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามให้ความช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา ด้วยเหตุผลที่เห็นแก่ตัว มากกว่าความต้องการช่วยทำการปลดแอกกัมพูชา⁴³ และในต้นปี ค.ศ. 1972 ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาก็กล่าวเตือนสมาชิกพรรคให้ระวังการครอบงำของเวียดนาม และกล่าวต่อไปว่า ชาวเขมรไม่เคยลืมความจริงที่ชาวญวนได้พยายามมานับศตวรรษที่จะยึดครองกัมพูชาและผนวกโคชินจีน แม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามจะปกครองเวียดนามแทนที่จักรพรรดินิยมแล้วก็ตาม⁴⁴

ความแตกแยกระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามกับพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชายังปรากฏชัดยิ่งขึ้น เมื่อสองพรรคต่างก็ปกครองและบริหารประเทศคนในปี ค.ศ. 1975 กล่าวคือ หลังจาก สามประเทศอินโดจีนได้รับเอกราชแล้ว เวียดนามก็ยังไม่ลดละความพยายามในการที่จะสร้างความร่วมมืออันใกล้ชิดระหว่างสามประเทศอินโดจีน ซึ่งท่านเลอควน เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้กล่าวที่สมัชชา ในปี ค.ศ. 1976 ว่า “เวียดนามจะทำทุกวิถีทางอันเป็นการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นทางด้านทหาร ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความร่วมมือในระยะยาว และความช่วยเหลือในทุกๆด้านกับลาวและกัมพูชา เพื่อว่าสามประเทศจะมีความเชื่อมโยงในการพัฒนาและป้องกันประเทศของตนตลอดไป”⁴⁵ ลาวได้แสดงเจตนาตอบสนองต่อความประสงค์ของเวียดนาม โดยหลังจากการเยือนเวียดนามของท่านไกสอน พมวิหาน เลขาธิการพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ได้ออกแถลงการณ์ย้ำเอกภาพและความร่วมมือระหว่างสองประเทศ จากนั้นก็มีการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพ 25 ปี ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1977 ว่าด้วยความร่วมมือและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างลาวกับเวียดนาม หรือความสัมพันธ์แบบพิเศษ ในทางตรงข้าม กัมพูชาปฏิเสธอย่างแข็งขันต่อการริเริ่มของเวียดนาม เรื่องนี้กัมพูชายืนยันว่าต้องการเพียง

⁴²เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

⁴⁵Frank Frost, *Pacific Strategic Papers* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1993), p. 50.

ความสัมพันธ์ระดับปกติ มิใช่ความสัมพันธ์แบบพิเศษ เพราะเกรงว่าเวียดนามจะใช้ความสัมพันธ์พิเศษเพื่อการแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชา⁴⁶

นอกจากนี้ พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชายังไม่ยอมรับว่าพรรคของตนมีกำเนิดสืบเนื่องมาจากพรรคปฏิวัติแห่งประเทศไทยหรือกำเนิดมาจากพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ซึ่งแสดงให้เห็นในวาระฉลองครบรอบการก่อตั้งพรรคครบรอบ 17 ปี (1960-1977) เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1977 แทนที่จะเป็นการฉลองครบรอบ 26 (1951-1977) พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้อ้างว่าพรรคปฏิวัติประชาชนกัมพูชาได้สลายตัวลงไปก่อนแล้วหลังพ่ายการเลือกตั้งในทศวรรษที่ 1950⁴⁷

ความแตกแยกระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามกับพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ส่งผลให้เกิดความแตกแยกภายในพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา โดยเฉพาะกลุ่มที่นิยมเวียดนามที่เรียกว่า “เขมรซานอย” ซึ่งมีเฮงสัมริน เป็นแกนนำ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายของเขมรแดงต่อเวียดนาม การแตกแยกภายในระหว่างสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาทำให้พลพรรค ดำเนินการถอนรากศัตรูที่แฝงอยู่ภายใน รวมทั้งการกวาดล้างคนเขมรเชื้อสายเวียดนาม การนี้ได้ก่อให้เกิดมีการเข่นฆ่าประชาชนทั้งชาวเขมรและชาวเวียดนาม ที่นำไปสู่การทำลายล้างเผ่าพันธุ์และเกิดความวุ่นวายในกัมพูชาประชาธิปไตย⁴⁸ การปราบปรามของกลุ่มเขมรแดงทำให้กลุ่มของเฮงสัมริน ต้องอพยพลี้ภัยในเวียดนาม หลังจากนั้น เวียดนามกับกัมพูชาต่างก็เริ่มสนับสนุนกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาลเพื่อเป็นการบ่อนทำลายฝ่ายตรงกันข้าม

ความขัดแย้งดังกล่าว ทำให้กัมพูชาต้องประกาศสงครามชายแดนกับเวียดนามอย่างเปิดเผยพร้อมประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนามเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม ค.ศ. 1977 โดยอ้างว่ารัฐบาลเวียดนามแสดงท่าทีไม่เป็นมิตรต่อรัฐบาลกัมพูชา⁴⁹ ยิ่งไปกว่านี้ เขียว สัมพัน ผู้นำในพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชายังได้กล่าวประณามว่า “เวียดนามเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งแทนจักรวรรดินิยมอเมริกา”⁵⁰ ในขณะที่เดียวกันการเข่นฆ่าของพลพรรค ก่อนหน้าจะประกาศตัดความสัมพันธ์การทูตกับเวียดนาม ทำให้เวียดนามตระหนักว่า จีนเป็นฝ่ายสนับสนุนให้กัมพูชาตัดความสัมพันธ์การทูต

⁴⁶ เมธา พร้อมเทพ, ชนวนสงครามเวียดนาม-กัมพูชา, หน้า 227.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

⁴⁸ ธีระ นุชเปี่ยม, อินโดจีนภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์: ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่ ค.ศ. 1975-1991 (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 111-112.

⁴⁹ เมธา พร้อมเทพ, ชนวนสงครามเวียดนาม-กัมพูชา, หน้า 128.

⁵⁰ ธีระ นุชเปี่ยม, อินโดจีนภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์: ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่ ค.ศ. 1975-1991, หน้า 118.

กับเวียดนาม ซึ่งทำให้ความหวาดระแวงของเวียดนามต่อจีนยังมีมากขึ้น และกล่าวหาว่า กัมพูชา ประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือของจีนเพื่อกดดันและบ่อนทำลายเวียดนาม⁵¹

3.2.1.3 ความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่าง เวียดนาม กับกัมพูชา

ความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน ซึ่งถือเป็นความขัดแย้งในฝ่ายสังคมนิยม ที่เริ่มส่อเค้ามาตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1956 คือหลังการออกสัญกรรมของสตาลิน เหตุเนื่องมาจากการตีความในเรื่องของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แตกต่างกัน ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องเขตแดน และการแสวงหาบทบาทผู้นำในหมู่ประเทศกำลังพัฒนา⁵² จากนั้นก็เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ และกลายเป็นการจู่จนวนแห่งความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชากลายเป็นสงครามอินโดจีนครั้งที่สามในที่สุด

ความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์นั้น จีนไม่เห็นด้วยกับนิกิตา ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) เลขาธิการคนใหม่ของพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตที่ประณามสตาลินในที่ประชุมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตครั้งที่ 20 ปี ค.ศ. 1956 และจีนไม่เห็นด้วยกับการยอมรับคอมมิวนิสต์นอกกริดยูโกสลาเวียให้อยู่ในเครือประเทศสังคมนิยม ซึ่งเป็นนโยบายที่ครุสชอฟเปลี่ยนจากสมัชชาสตาลิน⁵³ นอกจากนี้ จีนก็ไม่เห็นด้วยกับการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตต่อฝ่ายเสรีนิยม โดยเฉพาะนโยบายว่าด้วยการผ่อนคลายนความตึงเครียด

ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงที่สุด คือ การพิพาทเรื่องพรมแดน ที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่เกิดจากสนธิสัญญาอันไม่เท่าเทียมกันที่รัสเซียในสมัยพระเจ้าซาร์ทำกับจีนในสมัยราชวงศ์ชิงในปี ค.ศ. 1689, 1728, 1858, 1860, 1881-1884 อีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องพรมแดนที่มีได้ปักปันกันให้แน่ชัด จีนกับสหภาพโซเวียตเริ่มเจรจากันเรื่องพรมแดนเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1964 ถึงปี ค.ศ. 1969 รวม 5 ครั้งแต่ไม่มีอะไรคืบหน้า หลังจากนั้นก็มีการประชุมกันด้วยกำลังที่เกาะเงินเป่าหรือเกาะคามินสกี ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1969⁵⁴

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

⁵² นรนิติ เศรษฐบุตร, นโยบายต่างประเทศสหภาพโซเวียต (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2519), หน้า 114-123.

⁵³ เขียน ชีระวทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 458.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 458.

ความขัดแย้งสองประเด็นดังกล่าวได้นำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่องของอิทธิพลในประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนาในเอเชีย สาธารณรัฐประชาชนจีนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ตั้งแต่เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้อำนาจเด็ดขาดบนแผ่นดินใหญ่ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1949 จีนถือว่าประเทศในภูมิภาคนี้ เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา และมีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศจีน ฉะนั้นจึงน่าจะใช้นโยบายปฏิวัติสังคมนิยมแบบเหมาเจ๋อตงอย่างจีน⁵⁵ ส่วนในด้านภูมิรัฐศาสตร์ ประเทศจีนอยู่ใกล้กับบรรดาประเทศในภูมิภาคนี้มากกว่าสหภาพโซเวียต จึงเป็นการสะดวกในการให้ความช่วยเหลือเพื่อขยายอิทธิพลต่อประเทศเหล่านี้ เช่น ในอินโดจีน ดินแดนเวียดนามนับว่าเป็นแหล่งที่เปิดโอกาสให้จีนเข้ามามีบทบาทได้มากที่สุด ซึ่งเป็นเส้นทางทางบกขนส่งอาวุธยุทธโปกรณ์สู่อินโดจีน และสะดวกแก่การจัดตั้งการฝึกอบรมให้แก่กองกำลังคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามต่อต้านจักรวรรดินิยม อาทิ มณฑลยูนนานและเขตปกครองตนเองกวางสี จนกระทั่งสามประเทศอินโดจีนได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1975 และจีนยังให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

ส่วนสหภาพโซเวียตให้ความสนใจดินแดนเอเชียอาคเนย์น้อยมาก ซึ่งอาจเนื่องมาจากที่ตั้งภูมิรัฐศาสตร์ที่ค่อนข้างห่างไกล และมีความสำคัญในด้านความมั่นคงต่อสหภาพโซเวียตน้อยกว่ายุโรป ดังนั้น สหภาพโซเวียตจึงให้ความสำคัญในแถบยุโรปมากกว่า ปี ค.ศ. 1969 ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนถึงจุดที่เสื่อมมาก เมื่อเกิดมีการปะทะกันด้วยกำลังตามแนวชายแดนระหว่างสองประเทศที่บริเวณเกาะดามินสกี ยิ่งไปกว่านี้ จีนยังหันไปปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกา เห็นได้ชัดในการเซ็นสัญญาของประธานาธิบดี นิกสันในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 และมีการออกแถลงการณ์เซียงไฮ้ ประณามสหภาพโซเวียตในการแสวงหาความเป็นเจ้าแห่งเอเชีย⁵⁶ ฉะนั้น สหภาพโซเวียตจึงเร่งดำเนินการหาทางขจัดอิทธิพลของจีนในเวทีการเมืองระหว่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย สหภาพโซเวียตได้พยายามเสนอแนวนโยบาย “ระบบความมั่นคงร่วมกันในเอเชีย” (Asian Collective Security System) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะให้มีข้อตกลงทวิภาคีระหว่างสหภาพโซเวียตกับรัฐต่างๆ เพื่อปิดล้อมและสกัดกั้นจีน และ แข่งขันกับสหรัฐอเมริกา⁵⁷

⁵⁵ นรนิติ เศรษฐบุตร, การขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้กรณีพิพาทในดินแดนแหลมอินโดจีนระหว่างเขมรกับญวนขยายตัวและยืดเยื้อ, หน้า 22-23.

⁵⁶ ภาสกร ศิริยะพันธุ์, “กัมพูชาทางออกหรือทางตันของเวียดนาม,” ใน กัมพูชา, เขียน ชีระวิทย์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: เทพประทานพร, 2524), หน้า 62.

⁵⁷ Donal S. Zagoria, “Soviet Policy in Southeast Asia,” in *Soviet Policy in East Asia*, eds. Donald S. Zagoria and Sheldon W. Simon (New York: Vail-ballou Press, 1982), p. 153.

ขณะที่การแข่งขันทางด้านอิทธิพลระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนปรากฏชัดยิ่งขึ้น ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชาเป็นการเปิดโอกาสให้สองฝ่ายต่างเข้ามาขยายอิทธิพลได้โดยง่าย กล่าวคือ สหภาพโซเวียตพยายามส่งเสริมความสัมพันธ์กับเวียดนามและลาว โดยการเพิ่มความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ การทหาร และวิชาการ เวียดนามแสดงเจตนาชัดเจนอย่างชัดเจนที่จะร่วมมือกับสหภาพโซเวียต ซึ่งเห็นได้ขณะที่เยือนจีนเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1977 ของ ท่านเลอควน เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ซึ่งผู้นำเวียดนามปฏิเสธที่จะกล่าวประณาม สหภาพโซเวียต ในทางตรงข้ามกลับกล่าวสรรเสริญความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียต⁵⁸ ส่วน ลาวยังสงวนความเป็นกลาง และไม่แสดงท่าทีสนับสนุนฝ่ายใด การแสดงท่าทีสนับสนุน สหภาพโซเวียตของเวียดนาม ทำให้จีนต้องถอนความช่วยเหลือทั้งหมดจำนวน 80 โครงการที่ให้แก่ เวียดนามในเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1978⁵⁹

ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับจีนในอดีตที่ใกล้ชิดหรือเรียกว่า “สหาย” ก็กลับ กลายเป็นศัตรู ผู้นำเวียดนามได้กล่าวหาจีนว่าทรยศต่อประชาชนเวียดนาม ประชาชนลาว ประชาชนกัมพูชา และมีจุดยืนเข้าข้างฝรั่งเศส พร้อมทั้งต้องการกำจัดชัยชนะของเวียดนามโดย แบ่งแยกประชาชนทั้งสามประเทศอินโดจีนเพื่อหวังทำให้อ่อนแอ และง่ายต่อการครอบครองทั้ง สามประเทศ เพื่อตนจะได้เป็นผู้นำหลักในการแผ่ขยายอำนาจสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁶⁰

สหภาพโซเวียตเริ่มเพิ่มความช่วยเหลือแก่เวียดนามและลาวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการ แลกเปลี่ยนการเยือนของผู้ในระดับสูง และยกเลิกหนี้สินที่เวียดนามก่อไว้ในระยะทำสงคราม ปลดปล่อย ความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียตแก่เวียดนาม จากเดิมปีละไม่กี่ 10 ล้านเหรียญสหรัฐฯ เพิ่มขึ้นเป็น 1,300 ล้านเหรียญสหรัฐฯระหว่างปี ค.ศ. 1965-1973 และเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ⁶¹ นอกจากนี้ สหภาพโซเวียตยังเรียกร้องให้กลุ่มประเทศสังคมนิยมตะวันออกเข้ามาช่วยเหลือ เวียดนามและลาวเพื่อทดแทนความช่วยเหลือของจีนที่ถดถอยไป ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่าง เวียดนามกับสหภาพโซเวียตได้นำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ 25 ปีใน เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1978 ซึ่งใจความของสนธิสัญญานี้ก็คือ ในกรณีที่ภาคใดภาคหนึ่งถูก โจมตี ภาคอีกประเทศก็จะเริ่มปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อจุดประสงค์ของการขจัดภัยคุกคาม และการ

⁵⁸ ภาสกร ศิริยะพันธุ์, “กัมพูชาทางออกหรือทางตันของเวียดนาม,” ใน กัมพูชา, เขียน ธีระวิทย์, บรรณาธิการ, หน้า 63.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53..

⁶⁰ เขียน ธีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 328.

⁶¹ สมพงษ์ ชุมาก, ความพยายามของนานาประเทศในการแก้ไขวิกฤตการณ์กัมพูชา (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 168.

โจมตี และจะได้ดำเนินการใช้มาตรการที่เหมาะสมเพื่อรับประกันสันติภาพและความมั่นคงของประเทศคู่ภาคี⁶² สหภาพโซเวียตย้ำอีกว่า สหภาพโซเวียตจะอยู่ข้างเวียดนามตลอดไป เวียดนามถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้รุกราน แต่เราก็มีเหตุผลแสดงให้เห็นเจตนาจริงของเวียดนามว่า เวียดนามต้องการที่จะอยู่อย่างสันติภาพ เวียดนามเป็นฝ่ายเสนอให้มีการเจรจากัน แต่ข้อเสนอของเวียดนามนี้ถูกปฏิเสธโดยอ้างว่า การเจรจากันไม่ทำให้เกิดอะไรเลย นั่นก็แสดงว่า เวียดนามไม่ใช่ประเทศที่เรียกหาสงคราม แต่เป็นประเทศอื่นที่หาเรื่องมาเหยียบย่ำอธิปไตยของเวียดนามโดยใช้วิธีการทางทหาร⁶³ นี่เป็นการแสดงให้เห็นเจตนาจริงอันแน่วแน่ของสหภาพโซเวียตในการสนับสนุนเวียดนามในกรณีความขัดแย้งกับจีนและกับกัมพูชา

ส่วนจีนก็ไม่ยอมให้ภูมิภาคนี้ตกไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายใด ไม่ว่าจะเป็ สหภาพโซเวียตหรือเวียดนาม กล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์เฉพาะหน้าในการดำเนินนโยบาย และยุทธศาสตร์ของจีนต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มี 3 ประการคือ ชัดขวางการแผ่ขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตที่มีเวียดนามเป็นตัวแทน ต่อต้านอิทธิพลของเวียดนามในอินโดจีน และชัดเจนการก่อตั้งกลุ่มประเทศที่เป็นปฏิปักษ์กับจีนขึ้นในบริเวณพรมแดนด้านใต้ และพยายามทุกวิถีทางเพื่อมิให้ตนหมดอิทธิพลในอินโดจีน การสกัดกั้นอิทธิพลของสหภาพโซเวียตและเวียดนามในอินโดจีนมีเพียงกัมพูชาที่จะเป็นแนวร่วมกับจีน เพราะรัฐบาลเขมรแดงของพลพตและเจียว สัมพันธ์เข้าข้างจีนอย่างเต็มที่ และก็เป็นประเทศคอมมิวนิสต์ประเทศเดียวที่ไม่ยอมมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต และบรรดาประเทศยุโรปตะวันออก ส่วนลาวยังวางตัวเป็นกลางและพยายามผลักดันให้เวียดนามกับจีน และเวียดนามกับกัมพูชามีการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวด้วยสันติวิธี

จีนมีความกังวลและขุ่นเคืองเวียดนามมากขึ้น เมื่อเวียดนามไม่สามารถบรรลุข้อตกลงว่าด้วยการแก้ไขปัญหาเขตแดนกับกัมพูชา เพราะกัมพูชาให้ความสำคัญต่อจีนอย่างมากในฐานะเขตอิทธิพลแห่งเดียวของจีนในอินโดจีน ดังนั้น ในวันที่ 18-21 มกราคม ค.ศ. 1978 นางเต็งอิงเซา (Teng Ying-chao) ภรรยาของอดีตนายกรัฐมนตรีโจเอ็นโหล ในฐานะรองประธานคณะกรรมการประจำของสมัชชาประชาชนแห่งชาติได้ทำการเยือนกัมพูชาเพื่อแสดงความกังวลของจีน นอกจากนี้ ทางกรจีนยังมีคำแถลงการณ์หลายครั้ง ทั้งในลักษณะสนับสนุนให้กัมพูชาต่อสู้เพื่อเอกราชและอธิปไตย และ โจมตีเวียดนามว่า “กำลังปฏิบัติลัทธิความเป็นเจ้า” และทั้งยืนยันว่า “กองทัพ

⁶²Donald S. Zagoria, “Soviet Policy in southeast Asia,” in *Soviet Policy in the third world*, ed. W. Ray Mond Ducan, pp. 158-159.

⁶³เมธา พรหมเทพ, *ทวนสงครามเวียดนาม-กัมพูชา*. หน้า 133-134.

จีนจะให้ความสนับสนุนกองทัพกัมพูชาเสมอ”⁶⁴ จากการสนับสนุนและความช่วยเหลือทางด้านการทหารที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้กัมพูชาสามารถขยายกองทัพจากสามกองพล เป็นประมาณสี่สิบกองพล⁶⁵ การแสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนของสหภาพโซเวียตและจีนที่จะส่งเสริมและสนับสนุนฝ่ายตน ซึ่งถือเป็นการจุดชนวนความขัดแย้งอันร้อนระอุระหว่างเวียดนามกับกัมพูชากลายเป็นสงครามอินโดจีนครั้งที่สามในที่สุด

3.2.2 การใช้กองกำลังทหารของเวียดนามยึดกัมพูชา

การตัดสินใจของเวียดนามที่จะใช้กำลังเข้ายึดกัมพูชาประชาธิปไตยเพื่อโค่นล้มรัฐบาลระบอบการปกครองของพลพตนั้นเกิดขึ้นในช่วงกลางปี ค.ศ. 1978 โดยมีการเตรียมการล่วงหน้า คือ ขั้นตอนแรกเป็นการดำเนินทางการทูต แสวงหามิตรในเอเชียอาคเนย์ โดยท่านนายกรัฐมนตรี ฟามวันคง ได้เดินทางเยือนประเทศต่างๆ พร้อมกับให้คำมั่นว่า เวียดนามจะไม่เข้าแทรกแซงในประเทศเหล่านั้น โดยเฉพาะกับประเทศไทยที่มีพรมแดนติดกับกัมพูชา และยืนยันว่ามีได้ให้การสนับสนุนคอมมิวนิสต์ที่อยู่ในป่าแต่อย่างใด ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศต่างๆ เข้าใจในภายหน้าว่า เวียดนามจะไม่ทำการรุกรานประเทศเหล่านี้ และพยายามชี้ให้เห็นถึงภัยอันตรายจากจีน ด้วยรู้ว่าในกลุ่มประเทศอาเซียนนั้นมีบางประเทศที่ระแวงภัยคอมมิวนิสต์จากจีนอยู่ แต่บรรดาประเทศอาเซียนก็ยังไม่คลายความหวาดระแวงเวียดนามเสียทีเดียว จึงปฏิเสธที่จะร่วมจัดทำสนธิสัญญามิตรภาพและการไม่รุกรานกันที่เวียดนามเสนอขึ้น⁶⁶ ส่วนขั้นตอนที่สองคือ การจัดตั้งแนวร่วมแห่งชาติเพื่อการกอบกู้กัมพูชา (Kampuchean National United Front for National Salvation-KNUFNS) ในวันที่ 2 ธันวาคม ปีเดียวกัน

ประธานแนวร่วมนี้มีนาย เสงสัมรินและเจียซิม ซึ่งเคยเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงของเขมรแดงที่อพยพเข้าลี้ภัยในเวียดนามในช่วงที่พลพตดำเนินการขจัดกลุ่มสนับสนุนเวียดนาม สมาชิกส่วนมากเป็นกลุ่มเขมรเวียดมินห์และสมาชิกคอมมิวนิสต์ดั้งเดิมที่อพยพลี้ภัยในเวียดนามจากการปราบปรามของพลพต เป้าหมายหลักของขบวนการนี้ คือการโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดงและจัดตั้งระบอบประชาธิปไตยประชาชน เพื่อทำให้กัมพูชาเป็นประเทศที่รักสันติ มีอิสระ เป็นกลาง และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดอย่างแท้จริง ในการก้าวไปสู่สังคมนิยม⁶⁷ หลังจากตั้งแนวร่วมชาวเขมรขึ้นเพื่อเป็น

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 263-264.

⁶⁷ ธีระ นุชเปียม, การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), หน้า 119-120.

กำลังสำคัญในวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1978 เวียดนามได้ใช้กองกำลังทหารจำนวน 12 กองพลหรือประมาณ 120,000 คนในนี้มีแนวร่วม KNUFNS ประมาณ 20,000 คนเข้ายึดพื้นที่กัมพูชาและมุ่งตรงเข้าสู่กรุงพนมเปญ และสามารถยึดกรุงพนมเปญได้ในวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1979 และจัดตั้งรัฐบาลระบอบเฮงสัมรินขึ้นในวันที่ 8 ถัดมา และประกาศเป็นสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (People's Republic Kumpuchea-PRK) ซึ่งได้รับการรับรองจากบรรดาประเทศคอมมิวนิสต์ในกลุ่มของสหภาพโซเวียต รวมทั้งลาวด้วย กลุ่มเขมรแดงก็อพยพหนีไปอยู่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

การบุกยึดกัมพูชาครั้งนี้ เวียดนามได้ให้เหตุผลว่าตั้งแต่เดือน เมษายน ค.ศ. 1977 เป็นต้นมา รัฐบาลเขมรแดงได้ส่งทหารหลายกองพันพร้อมกับหน่วยทหารปืนใหญ่เข้าโจมตีดินแดนตามเขตชายแดนเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตเศรษฐกิจใหม่ในเวียดนามใต้ ซึ่งถือว่าการละเมิดอธิปไตยอย่างหนึ่ง จึงดำเนินการโต้ตอบ⁶⁸ นอกจากนี้ ยังเป็นการล้มล้างรัฐบาลพลพรรคที่ดำเนินการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ นับว่าเข้ามาช่วยรักษาสถิติมนุษยชนชาวเขมรและคล้ายคลึงกับการที่ฝ่ายพันธมิตรเข้ากวาดล้างพวกฮิตเลอร์ในเยอรมนีเมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง⁶⁹

บรรดาประเทศคอมมิวนิสต์กลุ่มสหภาพโซเวียตได้ให้การรับรองรัฐบาลระบอบเฮงสัมรินในทางตรงข้ามบรรดาประเทศสมาชิกอาเซียน จีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศตะวันตกกลับให้การรับรอง และสนับสนุนที่นั่งของรัฐบาลระบอบพลพรรคในสหประชาชาติ ทั้งกล่าวประณามการกระทำของเวียดนามว่าเป็นการสร้างควมไร้เสถียรภาพทางด้านความมั่นคงในภูมิภาค และเรียกร้องให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาโดยเร็ว โดยอ้างว่า การรุกรานกัมพูชาของเวียดนามก่อให้เกิดมีกลุ่มผู้อพยพจากภัยสงครามชาวเขมร และส่งผลกระทบต่อประเทศไทย โดยเฉพาะการรुक้าเข้ามาในแดนไทยและเกิดการปะทะกันระหว่างทหารไทยกับทหารกัมพูชาระบอบเฮงสัมรินตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา แต่เวียดนามก็ไม่ได้ใส่ใจต่อข้อเรียกร้อง กลับยืนยันว่าจะคงกำลังอยู่ในกัมพูชา トラบใดที่ภัยคุกคามจากจีนยังมีอยู่⁷⁰

3.2.3 จีนทำสงครามสังคมนิยมเวียดนาม

ขณะที่ความขัดแย้งกำลังร้อนระอุ จีนก็เตรียมการเพื่อโต้ตอบเวียดนามเช่นกัน เพียงแต่ว่าจีน ไม่ต้องการเป็นฝ่ายโจมตีก่อน เพื่อหลีกเลี่ยงเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากนานาประเทศ แต่

⁶⁸ นรมิต เศรษฐบุตร, การขัดแย้งระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้กรณีพิพาทในดินแดนแหลมอินโดจีนระหว่างเขมรกับญวนขยายตัวและยืดเยื้อ, หน้า 71-72.

⁶⁹ ชุมพล เลิศรัฐการ, กัมพูชาในการเมืองโลก, หน้า 219.

⁷⁰ Donald S. Zagoria, "Soviet Policy in southeast Asia," in Soviet Policy in East Asia, pp. 166-168.

มีการระดมพลในกองทัพของตนตามแนวชายแดนที่ติดกับเวียดนาม ในช่วงปลายเดือนตุลาคมและต้นพฤศจิกายน ค.ศ. 1978 และหลังจากเวียดนามยึดกัมพูชาได้แล้ว จีนก็ออกมากล่าวเตือนว่า “จะทำสงครามสั่งสอนเวียดนาม” ก่อนกระทำการดังกล่าว จีนก็หาแนวร่วมเช่นกัน คือ ในวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1978 จีนได้ส่งรองนายกรัฐมนตรี เต็ง เสี่ยว ผิง เดินทางไปเยือนต่างประเทศเพื่อผูกมิตรกับประเทศต่างๆทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกลุ่มอาเซียน สหรัฐอเมริกา และ ญี่ปุ่น เพื่อเป็นการหยั่งท่าทีของสองประเทศเกี่ยวกับการที่จีนจะใช้กำลังสั่งสอนเวียดนาม แต่ผลปรากฏว่า ไม่มีประเทศใดแสดงท่าทีคัดค้านอย่างชัดเจนและรุนแรง จีนจึงดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ นั่นก็คือ การส่งกำลังทหารประมาณสองแสนนายบุกเข้าโจมตีทางตอนเหนือของเวียดนามในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 และถอนทหารออกจากเวียดนามประมาณวันที่ 5 มีนาคมปีเดียวกัน การกระทำของจีนได้สร้างความเสียหายแก่เวียดนามอย่างมหาศาล การปฏิบัติการในเวียดนามเป็นการมุ่งสกัดกั้นและลดอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ทั้งในเวียดนามและในลาว และสร้างแนวร่วมต่อต้านสหภาพโซเวียต ในขณะเดียวกัน การสร้างสถานการณ์สงครามจะทำให้เวียดนามไม่สามารถจะพัฒนาเศรษฐกิจได้เต็มที่ เหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้สหภาพโซเวียตต้องนำกองกำลังทหารเรือเข้ามาประจำในเวียดนามที่อ่าวกัมรานห์และท่าเรือดานัง ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ได้ร่วมลงนามในปี ค.ศ. 1978⁷¹ และสนองต่อยุทธศาสตร์ของสหภาพโซเวียตดังที่นายไฟร์ยูบิน รัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศของสหภาพโซเวียตได้กล่าวไว้ว่า “สหภาพโซเวียตต้องการเข้าไปประจำการอยู่อย่างถาวรในเวียดนาม จากการที่สหภาพโซเวียตมองเห็นว่า ตนกำลังถูกต่อต้านจากแกนแนวร่วมปักกิ่ง-โตเกียว-วอชิงตัน”⁷²

ความขัดแย้งดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงในภูมิภาคอย่างมาก อันทำให้ทั่วโลกต่างก็มีความวิตกกังวลต่อสถานะความมั่นคง และกลัวว่าจะเกิดสงครามระหว่างมหาอำนาจซึ่งเป็นประเทศสังคมนิยมด้วยกันในภูมิภาค จึงพยายามให้มีการประชุมในสหประชาชาติ ในที่สุดก็นำไปสู่มติสหประชาชาติว่าด้วยสถานการณ์ในกัมพูชาที่จัดขึ้นในวันที่ 14 พฤศจิกายน ค.ศ. 1979 โดยเรียกร้องให้นานาประเทศใช้มาตรการเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาในกัมพูชา พร้อมทั้งเรียกร้องให้มีความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมแก่ชาวเขมรที่อพยพจากภัยสงคราม⁷³

⁷¹“Vietnam,” *Asia 1980 Yearbook* (1980): 220-223.

⁷²ชุมพร สังข์ปรีชา, “ประเทศไทยกับความขัดแย้งในเอเชียอาคเนย์,” *เอเชียปริทัศน์* 1,1 (ตุลาคม-ธันวาคม 2522): 38-64.

⁷³United Nations General Assembly Resolution 34/22 November 1979.

3.2.4 ท่าทีของลาวในกรณีความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา

เนื่องจากลาวมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมีพรมแดนติดกับ ทั้งเวียดนาม จีนและกัมพูชา ดังนั้น สถานของลาวค่อนข้างจะอ่อนไหวที่จะถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณีความขัดแย้งในระยะแรก ลาววางตัวเป็นกลางและพยายามเคลื่อนไหวทางการทูตเพื่อที่จะนำปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชาและปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับจีน ไปสู่การแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี ซึ่งเห็นได้ในการเชื่อมกัมพูชาของท่านสุพานวง ประธานประเทศลาว (ประธานาธิบดี) เพื่อผลักดันกัมพูชากลับมามีความสัมพันธ์กับเวียดนาม ภายหลังกัมพูชาประกาศตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนามในสิ้นปี ค.ศ. 1977 ด้วยสาเหตุที่เวียดนามใช้กำลังทหารเข้ายึดครองดินแดนจอยปากนกกแก้วและเกาะพูคว็อก⁷⁴ แต่ความพยายามของลาวไม่ประสบผลสำเร็จ พอถึงกลางปี ค.ศ. 1978 ก็เกิดเหตุการณ์ประทะกันตามแนวชายแดนลาวกับกัมพูชาทำให้ทหารลาวเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น กัมพูชายังเข้าครอบครองหมู่เกาะตามลำแม่น้ำโขงที่เป็นของลาว⁷⁵ ส่งผลให้ท่าทีความเป็นกลางของลาวต้องเปลี่ยนไป โดยหันมาให้ความร่วมมือกับเวียดนามและสหภาพโซเวียต

เมื่อความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชานับวันยิ่งทวีความรุนแรงและนำไปสู่การใช้กำลังทหารเข้ายึดกัมพูชาของเวียดนามและการทำสงครามสั่งสอนเวียดนามโดยจีน ลาวแสดงท่าทีสนับสนุนเวียดนามอย่างเต็มที่ เช่น ให้การรับรองรัฐบาลใหม่ของกัมพูชา (ระบอบเฮงสัมริน ที่ได้รับการสนับสนุนจากเวียดนาม)⁷⁶ แต่งตั้งเอกอัครราชทูตลาวประจำประเทศกัมพูชา อนุญาตให้เวียดนามคงกำลังไว้ในลาว และแสดงจุดยืนร่วมกันกับเวียดนาม กัมพูชาระบอบเฮงสัมรินและสหภาพโซเวียตในกรณีความขัดแย้ง เห็นได้ชัดในการออกแถลงการณ์ร่วมระหว่าง สามประเทศอินโดจีน ลาว เวียดนาม กัมพูชา (ระบอบเฮงสัมริน) กับสหภาพโซเวียต

ความร่วมมือระหว่าง ลาว เวียดนาม กัมพูชาระบอบเฮงสัมริน และสหภาพโซเวียตดำเนินไปตามกลไกของสนธิสัญญาทวิภาคีว่าด้วยมิตรภาพและความร่วมมือระหว่างกัน (Treaty of Friendship and Cooperation) เช่น สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือระหว่างลาวกับเวียดนาม ปี ค.ศ. 1977 เวียดนามกับสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1978 เวียดนามกับกัมพูชา ค.ศ. 1979 และ ลาวกับกัมพูชา ค.ศ. 1979 อันส่งผลให้มีความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคงอย่าง

⁷⁴Martin Stuart-Fox, "Laos: The Vietnamese Connection," *Southeast Asian Affairs* 1980 (January 1980): 192.

⁷⁵Ibid., p. 193.

⁷⁶"Vietnam," *Asia 1981 Yearbook* (1981): 264.

ใกล้ชิด เห็นได้ในบทรายงานของท่านไกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรี ต่อการประชุมสมัชชาของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวครั้งที่สาม ปี ค.ศ. 1982 ที่ได้เน้นว่า “หน้าที่นโยบายต่างประเทศของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและรัฐบาลลาวคือ นโยบายเพื่อ สันติภาพ เอกရာช มิตรภาพ และระบอบสังคมนิยม ส่งเสริมความสามัคคีแบบพิเศษและความร่วมมือในการต่อสู้ ส่งเสริมความร่วมมือรอบด้านกับสหภาพโซเวียตและบรรดาประเทศยุโรปตะวันออก ส่งเสริมขบวนการปฏิวัติและผู้รักความยุติธรรมในทั่วโลก และ เคลื่อนไหวเพื่อรักษาสันติภาพในอินโดจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”⁷⁷ ในทางตรงกันข้าม ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างลาวกับจีน และความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับไทยกลับยิ่งเลวร้ายลง และกลายเป็นอุปสรรคต่อการเปิดกว้างการดำเนินนโยบายต่างประเทศของลาวกับนานาประเทศโดยรวม เช่น นโยบายต่างประเทศลาวต่อญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นมีท่าทีที่แตกต่างกับลาวในกรณีความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา

3.2.4.1 ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีน

โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีนมิได้แตกต่างจากความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับเวียดนามแต่อย่างใด ทั้งประเทศจีนและเวียดนามต่างก็มีความสัมพันธ์ที่ดีกับลาว และเคยให้ความช่วยเหลือแก่ลาวมาโดยตลอด ทั้งทางการเงินและอาวุธยุทโธปกรณ์ในช่วงต่อสู้เพื่อเอกราชจากฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ ลาวยังมีพรมแดนติดกับทั้งสองประเทศ ฉะนั้น ลาวจึงพยายามคงความสัมพันธ์กับทั้งสองประเทศ ลาวพยายามรักษาความเป็นกลางและผลักดันให้ทั้งสองฝ่ายหันมาเจรจาเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาระหว่างกันโดยสันติวิธี โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งในเรื่องเขตแดนที่มีการปะทะกัน อย่างไรก็ตาม ความพยายามของลาวก็มาถึงทางตันเมื่อเกิดกรณีที่เวียดนามเข้ายึดกัมพูชาและจีนทำสงครามสั่งสอนเวียดนาม ทำให้ลาวต้องร่วมมือกับฝ่ายเวียดนามและสหภาพโซเวียต อันส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีนโดยปริยาย ลาวเริ่มแสดงท่าทีเข้าร่วมกับฝ่ายเวียดนาม และกล่าวโจมตีจีนเป็นครั้งแรกในรายงานของท่านไกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรี ต่อที่ประชุมรัฐสภาสูง เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1978 ว่า “จักรวรรดินิยม (หมายถึงจีน) และพวกขวาจัดกำลังสร้างความแตกแยกในหมู่ประชาชนลาว โดยใช้เพทุบายอันรุนแรง”⁷⁸ การเปลี่ยนท่าทีของลาวต่อจีน ก็เนื่องจากลาวมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเวียดนาม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบพิเศษตามสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ 25 ปี (ลงนามเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1977) และกัมพูชาระบอบพลพตที่จีนให้การสนับสนุนทางการเงินและการทหารก็มีปัญหาความขัดแย้งกับลาว นอกจากนี้ ลาวยังรู้สึกไม่ปลอดภัยกับการเข้ามาประชิด

⁷⁷Phongsavath Boupha, *The Evolution of the Lao State*, p. 142.

⁷⁸Martin Stuart-Fox, “Laos: The Vietnamese Connection,” *Southeast Asian Affairs* 1980 (January 1980): 195.

ตามแนวชายแดนลาว-จีนของทหารจีน ทั้งหมดนี้เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ลาวร่วมมือกับเวียดนาม และเป็นปฏิปักษ์กับจีน

ความกังวลของลาวต่ออิทธิพลของจีนเริ่มมีมากขึ้น จึงเรียกร้องจีนให้ปิดสำนักงานกงสุลของจีนที่จังหวัดพงสาลี ทางภาคเหนือของลาว แต่ฝ่ายจีนขณะนั้นก็ไม่ค่อยแสดงปฏิกิริยารุนแรงใดๆ ต่อลาวมากนักและยังปฏิบัติตามการเรียกร้องของลาว ยิ่งไปกว่านี้ ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1978 จีนได้ส่งคณะผู้แทนมิตรภาพ (Chinese Friendship Delegation) มาเยือนลาวเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถทำให้ลาวลดความหวาดระแวงต่อจีนลงได้

เมื่อเวียดนามใช้กองกำลังเข้ายึดกัมพูชา ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับจีนก็ยิ่งมีความตึงเครียดมากขึ้น ด้วยเหตุที่ว่า กัมพูชาเป็นเขตอิทธิพลแห่งเดียวของจีนในอินโดจีนและระบอบพลพรรคที่เวียดนามโค่นล้ม เป็นรัฐบาลที่จีนให้การสนับสนุน นอกจากนี้ จีนยังมองว่าเวียดนามกำลังแพร่ขยายอิทธิพลครอบงำอินโดจีน โดยการสนับสนุนของสหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นศัตรูหมายเลขหนึ่งของจีน ดังนั้น จีนจึงส่งกองกำลังทหารประชิดตามแนวชายแดนเวียดนาม-จีน ซึ่งให้เกิดความตึงเครียดมากขึ้นตามแนวชายแดนและนำไปสู่การที่จีนทำสงครามสั่งสอนเวียดนาม ในกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 ส่งผลให้ทรัพย์สินของเวียดนามเสียหายอย่างมหาศาล การกระทำของจีนต่อเวียดนาม ทำให้ลาวออกมากล่าวประณามจีนอย่างรุนแรง และหยุดโครงการช่วยเหลือต่างๆ แก่ลาว รวมทั้งโครงการก่อสร้างเส้นทางสายต่างๆ ในเขตภาคเหนือของลาวและลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูตลงอยู่ที่ระดับอุปทูต (Charge d'affaires) และลดจำนวนเจ้าหน้าที่ลงเหลือ 12 คน (จากเดิมมี 30 คน) เท่ากับสหรัฐอเมริกา จากนั้น จีนจึงเปลี่ยนยุทธวิธีทางการทูตต่อลาว โดยการออกมากล่าวประณามได้กลับว่า การกระทำของลาวเป็นการกระทำที่ไม่เป็นมิตร และเป็นการนำเอาเชื้อเข้าบ้าน โดยเฉพาะการสนับสนุนเวียดนาม ยิ่งไปกว่านี้ จีนยังให้การสนับสนุนไทยในกรณีพิพาทที่ลาวยิงเรือ นปช.ของไทยในลำแม่น้ำโขง⁷⁹ และให้ความช่วยเหลือในการฝึกและจัดหาอาวุธให้แก่ชนกลุ่มน้อยในลาวเพื่อเคลื่อนไหวบ่อนทำลายความมั่นคงของลาว และ บางครั้งการลาดตระเวนของทหารจีนได้ล้ำเข้าไปในเขตแดนลาว ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อลาวอย่างมาก ทำให้ลาวต้องอนุญาตให้เวียดนามคงทหารไว้ในลาว⁸⁰ ต่อมา ในการประชุมพรรคประชาชนปฏิวัติลาวครั้งที่สาม ค.ศ. 1982 ท่านไกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรีของลาวได้กล่าวโจมตีจีนอย่างรุนแรงเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนของจีนแก่กลุ่มชนกลุ่มน้อยทางภาคเหนือของลาวและกลุ่มที่อาศัยในประเทศไทยเพื่อเคลื่อนไหวบ่อนทำลายความมั่นคงของลาว ว่า “จีนกำลังดำเนินการตามลัทธิขยาย

⁷⁹ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 369.

⁸⁰ สมพงษ์ ชูมาก, ความพยายามของนานาประเทศในการแก้ไขวิกฤตการณ์กัมพูชา, หน้า 172.

อำนาจและความเป็นใหญ่ในภูมิภาค (expansionism and hegemonism) และเป็นศัตรูที่อันตรายที่สุดสำหรับพวกเรา และจีนกำลังสมรู้ร่วมคิดกับสหรัฐอเมริกาและพวกขวาจัดเพื่อบ่อนทำลายลาว”⁸¹ ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับจีนขณะนี้ถือว่าเลวร้ายลงจนถึงจุดต่ำที่สุด ซึ่งไม่เคยปรากฏมา นับตั้งแต่เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันเมื่อปี ค.ศ. 1961

3.2.4.2 ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับไทย

สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของไทยมิได้แตกต่างจากลาวมากนักในกรณีความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา และ ระหว่างเวียดนามกับจีน การที่ไทยมีสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ติดกับกัมพูชา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดปัญหา เป็นระยะทางกว่า 700 กิโลเมตร ทำให้ไทยได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น กรณี บ้านโนนหมากมูน อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี เดือน มิถุนายน ค.ศ. 1980 หมู่บ้านสะแดง อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี เดือนมกราคม ค.ศ. 1981 บ้านซั้บตารี อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1982 บ้านหนองจาน อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี เดือน มกราคม ค.ศ. 1983 และ บ้านสำโรงเกียรติ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ เดือน มีนาคม ค.ศ. 1984 เป็นต้น⁸² และที่เห็นได้ชัดเจน คือ การที่ไทยต้องรับภาระเกี่ยวกับผู้อพยพและผู้พลัดถิ่นชาวกัมพูชาที่หลบหนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยอยู่ในอาณาเขตไทยเป็นจำนวนมากนับแสน การปะทะกันระหว่างเวียดนามและกัมพูชาระบอบเฮงสัมรินกับกลุ่มต่อต้าน บ่อยครั้งการปะทะกันได้ล่วงล้ำเข้าเขตแดนไทย อันเป็นการละเมิดอธิปไตยและก่อให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนไทย นอกจากนี้ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับกัมพูชายังเป็นการนำหาอำนาจที่มีความขัดแย้งกันเข้ามาแข่งขันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยสหภาพโซเวียตและจีนเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการสนับสนุนฝ่ายที่ขัดแย้งกันในกัมพูชา ผลกระทบดังกล่าวทำให้ไทยไม่อาจจะทำวางเฉยต่อปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชาได้ โดยไทยต้องมีท่าทีที่ชัดเจนและต้องเลือกที่จะอยู่กับฝ่ายใดระหว่างฝ่ายสหภาพโซเวียตและเวียดนาม กับ ฝ่ายจีน ในที่สุด ไทยก็เข้าข้างฝ่ายจีน แม้ว่าสหภาพโซเวียตเคยเสนอให้ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพโซเวียตกับไทยดำเนินไปในลักษณะฉันมิตรที่อบอุ่น⁸³ การเปลี่ยนท่าทีของไทยครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนจากศัตรูหลัก มาเป็นพันธมิตรที่แนบแน่น ขณะเดียวกัน จีนก็เห็นความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของไทยในการสกัดกั้นการขยาย

⁸¹MacAlister Brown and Joseph J. Zasloff, “Laos: Gearing up for National Development,” *Southeast Asian Affairs 1985* (January 1985): 197.

⁸²อรอนงค์ น้อยวงศ์, *กัมพูชา: นโยบายต่างประเทศไทย สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 66-68.

⁸³Vichitvong na Pombhejara, “Thailand in 1979,” *Southeast Asian Affairs 1980* (January 1980): 314.

อิทธิพลของเวียดนามและสหภาพโซเวียตในอินโดจีน เช่น เป็นเส้นทางขนส่งอาวุธและสถานที่ในการฝึกของกลุ่มต่อต้านลาวและเวียดนาม ดังนั้น จีนจึงตอบสนองต่อท่าทีของไทย โดยมีการบรรลุข้อตกลงการขนส่งทางทะเลเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1979⁸⁴ และฝ่ายจีนยอมลดการให้ความช่วยเหลือแก่พรรคคอมมิวนิสต์ไทยและยุติการกระจายเสียงของสถานีวิทยุเสียงประชาชนไทย ซึ่งเป็นกระบอกเสียงโจมตีรัฐบาลไทยของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1979⁸⁵

การหันไปร่วมมือกับจีนของไทย ทำให้ดูเหมือนว่าลาวและไทยต่างอยู่คนละฝ่ายและทำให้ความสัมพันธ์ของสองประเทศเริ่มเย็นชา นอกจากนี้ ต่างฝ่ายก็มองฝ่ายตรงข้ามว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง เช่น ลาวมองไทยว่า ไทยสมรู้ร่วมคิดกับจีนในการสนับสนุนชนกลุ่มน้อยเพื่อสร้างความแตกแยกและบ่อนทำลายในลาว ส่วนไทยกลับมองลาวว่า ลาวเป็นหุ่นเชิดของเวียดนามและร่วมมือกับเวียดนาม อันก่อให้เกิดภัยคุกคามต่อความมั่นคงของไทย⁸⁶ แม้ว่าจะก่อนหน้านี้ไม่นาน คือในต้นปี ค.ศ. 1979 สองฝ่ายได้แสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้ในระดับสูง และประกาศว่า จะยุติการให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของกลุ่มต่อต้านรัฐบาลระหว่างกันและพัฒนาแม่น้ำโขงให้เป็นแม่น้ำแห่งสันติภาพ ความหวาดระแวงของต่างฝ่ายที่มีต่อกัน ก่อให้เกิดมีการประทะกันด้วยกำลัง เช่น กรณีทหารลาวยิงเรือ นปช.ของ ไทยในลำแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ความสัมพันธ์ของสองประเทศยิ่งเลวร้ายลง ถึงขั้นปิดด่านตามแนวชายแดนลาว-ไทย และไทยก็กักกันสินค้าหรือเครื่องช่วยเหลือจากต่างประเทศที่จะผ่านมายังลาว เพื่อเป็นการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อลาว หลังจากนั้น ก็เกิดมีการประทะกันอย่างรุนแรงถึง สองครั้ง เช่น ปี ค.ศ. 1984 กรณี สามหมู่บ้าน (บ้านใหม่ บ้านกลาง และบ้านสว่าง) และ ปี ค.ศ. 1987 กรณี บ้านร่มเกล้า เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ นับเป็นการใช้กำลังทหารที่รุนแรงที่สุดในประวัติความสัมพันธ์ลาว-ไทย โดยการสู้รบมีลักษณะที่อาจเรียกได้ว่าเป็นสงครามเต็มรูปแบบ แต่ไม่มีการประกาศอย่างเป็นทางการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงที่เลวร้ายที่สุดในความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างลาวกับไทย

⁸⁴Ibid, p. 315.

⁸⁵อรอนงค์ น้อยวงศ์, กัมพูชา: นโยบายต่างประเทศไทย สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์, หน้า 140.

⁸⁶Martin Stuart-Fox, "Foreign Policy of the Lao People's Democratic Republic," in Laos: Beyond the Revolution, eds. Joseph J. Zasloff and Leonard Unger (Hong Kong: Macmillan Academic and Professional LTD, 1991), p. 203.

3.2.4.3 ผลกระทบต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีผลประโยชน์ทางด้านการเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ ภูมิภาคนี้เป็นแหล่งทรัพยากรวัตถุดิบ การลงทุน และตลาดที่สำคัญแห่งหนึ่งของญี่ปุ่น และเป็นเส้นทางผ่าน (ช่องแคบมะละกา) สำหรับการขนส่งน้ำมันจากตะวันออกกลาง (ประมาณร้อยละ 85 ของน้ำมันทั้งหมดที่ญี่ปุ่นนำเข้าประเทศ) ญี่ปุ่นจึงถือว่า สันติภาพถาวรและความสงบที่ปลอดจากสภาวะสงครามในภูมิภาคดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญ ในอันที่จะรักษาและส่งเสริมผลประโยชน์ของญี่ปุ่นที่มีอยู่ทุกแห่งในดินแดนแห่งนี้ เหตุการณ์ความรุนแรงระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา เวียดนามกับจีน อันก่อให้เกิดมีการแบ่งกลุ่มกันระหว่างฝ่ายประเทศอินโดจีน ลาว เวียดนาม และ กัมพูชา กับสหภาพโซเวียต กับฝ่ายจีน ไทย (รวมทั้งบรรดาประเทศสมาชิกอาเซียน) และสหรัฐอเมริกา ประกอบกับการขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในเอเชีย โดยเฉพาะการประจำการของทหารสหภาพโซเวียตที่ท่าเรือคานังและอ่าวคัมรามของเวียดนาม⁸⁷ ทำให้ญี่ปุ่นมีความกังวลมากขึ้น เพราะโดยลำพัง ญี่ปุ่นก็มีปัญหากรณีพิพาทกับสหภาพโซเวียตอยู่แล้ว โดยเฉพาะการส่งกองกำลังทหารของสหภาพโซเวียตเข้าประจำการเกาะคุนะชิริและโอโดโรบุ ที่ห่างจากประเทศญี่ปุ่นไม่ถึง 5 ไมล์ ซึ่งเป็นเกาะที่สหภาพโซเวียตและญี่ปุ่นต่างอ้างกรรมสิทธิ์⁸⁸ ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงจำต้องเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาค นอกจากนี้ ญี่ปุ่นเองก็ต้องการลบภาพพจน์ความเป็นศัตรูเศรษฐกิจลงและส่งเสริมบทบาทของญี่ปุ่นในเวทีการเมืองระหว่างประเทศให้มากขึ้น

ในช่วงก่อนเวียดนามจะบุกยึดกัมพูชา รัฐบาลญี่ปุ่นเพียรพยายามเพิ่มพูนบทบาทของตนในทางสร้างสรรค์ให้ภูมิภาคนี้เพื่อเกิดบรรยากาศแห่งสันติภาพและเสถียรภาพในระยะยาวด้วยการเจรจาติดต่อกับทุกฝ่าย ตลอดทั้งทำหน้าที่ช่วยเป็นสื่อกลางสร้างความเข้าใจอันดีกับทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้ ญี่ปุ่นเชื่อว่า ความสัมพันธ์และความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเหล่านี้กับเวียดนามจะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศให้ประเทศทั้งกลุ่มอินโดจีนและอาเซียนเกิดความเข้าใจยอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น ญี่ปุ่นเคยเตือนเวียดนามว่า เวียดนามจะต้องไม่ทำการใดๆที่จะเป็นการเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชา เพราะญี่ปุ่นเองไม่ต้องการให้กัมพูชาภายใต้การนำของพลพต ถุกโค่นล้มและไม่คิดว่าความช่วยเหลือของญี่ปุ่นแก่เวียดนามนั้น เป็นการช่วยส่งเสริมให้เวียดนามมีความเข้มแข็งเพื่อจะได้รุกรานกัมพูชา⁸⁹

⁸⁷Robert C. Horn, "The USSR and the Region," *Southeast Asian Affairs 1985* (January 1985): 74.

⁸⁸เขียน วีระวิทย์, *กัมพูชา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524), หน้า 59-60.

⁸⁹ไชยวัฒน์ คำชู, "บทบาทของญี่ปุ่นต่อกรณีพิพาทในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์," *เอเชียปริทัศน์* 1, 1 (ตุลาคม-ธันวาคม 2522): 85-97.

เมื่อเหตุการณ์รุนแรงขึ้น ญีปุ่นจึงใช้มาตรการทางเศรษฐกิจเพื่อกดดันเวียดนามโดยระยะแรกประกาศว่า จะทบทวนความช่วยเหลือแก่เวียดนามจำนวน 15 พันล้านเยนหรือประมาณ 77 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งจะเริ่มปีงบประมาณใหม่ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1979 แต่คำประกาศนั้นยังไม่เป็นผล โดยญีปุ่นให้เหตุผลว่า ญีปุ่นจำเป็นต้องยืดเวลาการให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามไปอีกระยะหนึ่ง เนื่องจากเวียดนามได้ขู่ว่า หากญีปุ่นระงับความช่วยเหลือ เวียดนามจะไม่ยอมจ่ายคืนหนี้จากทรัพย์สินของญีปุ่นในเวียดนามได้จำนวน 67.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และการตัดความช่วยเหลือแก่เวียดนามทั้งที่ได้มีการลงนามกันแล้วจะเป็นการลดความน่าเชื่อถือของญีปุ่นในเวทีระหว่างประเทศ ดังนั้น จึงยังคงให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามต่อไป

เมื่อเวียดนามใช้กำลังทหารเข้ายึดกัมพูชา ญีปุ่นก็กล่าวประมาณว่า เป็นการรุกรานและละเมิดอธิปไตยของกัมพูชา แม้ว่าเวียดนามจะอ้างว่าการคงกองกำลังทหารไว้ในกัมพูชาเป็นสิทธิอันชอบธรรมของตนตามข้อตกลงที่กระทำไว้กับรัฐบาลของนายเฮงสัมรินก็ตาม ขณะเดียวกันญีปุ่นก็มีการลงนามสนธิสัญญาสันติภาพและข้อตกลงทางการค้าระยะยาวกับจีนในปี ค.ศ. 1978 อันที่จะช่วยอำนวยความสะดวกความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกัน และเป็นการส่งเสริมการพัฒนาประเทศจีนให้ทันสมัยทั้งสี่ด้าน” (อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การป้องกันประเทศและวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี)⁹⁰ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เวียดนามไม่พอใจอย่างมาก และกล่าวโจมตีญีปุ่นในเดือนมกราคม ค.ศ.1980 โดยกล่าวโยงไปถึงการที่ญีปุ่นรุกรานเวียดนามในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ในที่สุดนายเซนโกะ ชูซูกิ นายกรัฐมนตรีญีปุ่น ต้องประกาศระงับความช่วยเหลือจำนวน 66 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และระงับโครงการให้ยืมข้าวจำนวน 150,000 ตันแก่เวียดนามในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1980⁹¹ จนกว่าจะมีการแก้ไขปัญหาในกัมพูชา และพร้อมที่จะเพิ่มความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่กลุ่มประเทศอาเซียนมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศไทย และสนับสนุนแถลงการณ์ของอาเซียนที่เรียกร้องให้มีการถอนกองกำลังต่างชาติออกจากพื้นที่ที่เป็นปัญหาขัดแย้งทั้งหมดในอินโดจีน รวมทั้งเรียกร้องให้สหภาพโซเวียตละเว้นการกระทำใดๆ ที่อาจทำให้การสู้รบในอินโดจีนขยายตัวออกไปเป็นสงครามใหญ่⁹²

⁹⁰ไชยวัฒน์ คำชู, จีน-ญีปุ่น (กรุงเทพฯ: โอเพนบุค, 2548), หน้า 27.

⁹¹สุวรรณ ฤเมธ, “ความสัมพันธ์ระหว่างญีปุ่นกับเวียดนามภายหลังการรวมเวียดนาม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 49.

⁹²สมพงศ์ ชูมาก, ความพยายามของนานาประเทศในการแก้ไขวิกฤตการณ์กัมพูชา, หน้า 208-209.

บทบาทดังกล่าว ถือว่าเป็นการเข้าข้างจีนกับไทย และกดดันเวียดนามแต่ฝ่ายเดียว จึงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างเวียดนามกับญี่ปุ่นและกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างลาวกับญี่ปุ่นโดยปริยาย เห็นได้ในคำประกาศของญี่ปุ่นต่อลาวในปี ค.ศ. 1988 ว่า ลาวจะได้รับความช่วยเหลือมากขึ้นเมื่อการแก้ไขปัญหาค้ำพูกษาประสบผลสำเร็จ⁹³ ญี่ปุ่นประกาศเช่นนี้เพราะญี่ปุ่นตระหนักดีว่า ลาวมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเวียดนามและให้การสนับสนุนเวียดนามกับสหภาพโซเวียตในกรณีความขัดแย้ง ดังนั้น หากญี่ปุ่นเพิ่มความช่วยเหลือแก่ลาว ความช่วยเหลือนั้นก็จะถูกส่งผ่านไปยังเวียดนาม อันจะเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งแก่เวียดนามในการที่จะคงกำลังไว้ในกัมพูชา และทำให้ปัญหาความขัดแย้งยืดเยื้อไปอีก ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับญี่ปุ่นจึงไม่ค่อยได้รับการพัฒนา

3.2.5 การถอนทหารเวียดนามออกจากกัมพูชา

การปรับเปลี่ยนท่าทีของเวียดนามมีขึ้นหลังจากที่มิคาอิล กอร์บาชอฟขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีคนใหม่ของสหภาพโซเวียต ในปี ค.ศ. 1985 ซึ่งบุคคลผู้นี้เป็นผู้นำที่มีหัวคิดปฏิรูป ทั้งการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และนโยบายต่างประเทศดังที่กล่าวมาแล้ว มิคาอิล กอร์บาชอฟมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้เทียบทันบรรดาประเทศตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเพื่อที่จะคงไว้ความเป็นมหาอำนาจ โดยการลดบทบาททางการทหาร เพื่อที่จะมีทรัพยากรเพียงพอในการพัฒนาเศรษฐกิจ เห็นได้ในคำปราศรัยของ มิคาอิล กอร์บาชอฟ ที่ Vladivostok เมื่อเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1986 ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาที่ว่าจะปรับเปลี่ยนท่าทีและหันมาปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกาและจีน เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจระหว่างกัน และลดบทบาททางการทหารของสหภาพโซเวียตในกลุ่มประเทศโลกที่สาม นอกจากนี้เขายังต้องการให้เวียดนามและลาวลดความตึงเครียดกับจีนและไทยตามแนวชายแดน และหันมาร่วมมือกันมากขึ้น⁹⁴

คำปราศรัยของผู้นำคนใหม่ของสหภาพโซเวียตทำให้เวียดนามตระหนักว่า การคงไว้ทหารในกัมพูชานานวันทำให้เวียดนามรู้ว่าคงจะไม่ง่ายนัก เพราะเศรษฐกิจของเวียดนามกำลังถดถอยเนื่องจากภัยธรรมชาติ ถูกคว่ำบาตรโดยญี่ปุ่น จีน และบรรดาประเทศตะวันตก และการคงทหารจำนวนมากในกัมพูชาและลาว ย่อมหมายถึงการสิ้นเปลืองกำลังคนและทรัพยากรในขณะที่เวียดนามต้องการเร่งพัฒนาประเทศอย่างรีบด่วน นอกจากนั้น ในอนาคตก็ไม่มีหลักประกันได้ว่า

⁹³Ronald Bruce St John, "Japan's Moment in Indochina: Washington initiative...Tokyo success," in *Japan and Southeast Asia*, ed. Wolf Mendl (London: Routledge, 2001), p. 416.

⁹⁴"Vietnam," *Asia 1987 Year Book* (January 1987): 263.

สหภาพโซเวียตจะรับภาระอันหนักหน่วงนี้ได้ยาวนานเท่าไรเพราะสหภาพโซเวียตก็เผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจเช่นกัน ในที่สุด ที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศอินโดจีนครั้งที่ 11 ค.ศ. 1987 เวียดนามก็ประกาศว่าจะถอนทหารออกจากกัมพูชาและลาวให้หมดภายในปี ค.ศ. 1990⁹⁵

คำประกาศของเวียดนามเริ่มชัดเจนและเป็นที่น่าเชื่อถือมากขึ้น เมื่อเวียดนามกับจีนได้มีการตกลงกันเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1988 ว่า อัตราส่วนที่จีนจะลดความช่วยเหลือแก่เขมรแดงต้องให้สัมพันธ์กับอัตราส่วนที่เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา ซึ่งถือเป็นการประนีประนอมระหว่างกัน ประกอบกับการเปลี่ยนนโยบายว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียตแก่ลาวและเวียดนาม คือ ลดปริมาณความช่วยเหลือและเปลี่ยนรูปแบบของความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจต่อประเทศอินโดจีน มาเป็นรูปแบบการค้าแทนในปี ค.ศ. 1989 ในที่สุดเวียดนามก็ถอนทหารออกจากลาวและกัมพูชาจนหมดสิ้นเมื่อปลายปี ค.ศ. 1989 และเป็นสิ่งบ่งชี้ว่าปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชาและความขัดแย้งในภูมิภาคฯ ได้สิ้นสุดลง

3.2.5 การปรับนโยบายต่างประเทศของลาว

การปรับนโยบายต่างประเทศของลาวเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1989 ตามแนวนโยบายต่างประเทศ “เพิ่มมิตร ลดศัตรู” ทั้งนี้เริ่มด้วยการริเริ่มปรับความสัมพันธ์กับประเทศจีน ไทย และยุโรปตะวันตก เห็นได้จากการเยือน จีน ญี่ปุ่นและฝรั่งเศส ของท่านไกสอน พมวิหาน เลขาธิการพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและนายกรัฐมนตรี ในปลายปี ค.ศ. 1989 เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ขยายความร่วมมือ และสรรหาความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจให้มีประสิทธิผลเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตกต่ำของลาว ภายหลังการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชา และการประกาศลดความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตแก่ลาว ดังเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของ ท่านสุบัน สิริทิวาชา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศต่อหนังสือพิมพ์ New York Times เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 1990 ว่า “รัฐบาลลาวกำลังสรรหาความร่วมมือและความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจที่มีประสิทธิผลจากต่างประเทศเพื่อทดแทนความช่วยเหลือของบรรดาประเทศสังคมนิยมที่ขาดหายไป เราไม่อาจสามารถที่จะขอความช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียต ดังที่เราเคยทำในเมื่อสามปีก่อน” ท่าน ยังได้ย้ำอีกว่า “การเยือนญี่ปุ่นและฝรั่งเศสของท่านนายกรัฐมนตรี ไกสอน พมวิหาน เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1989 มิได้มีเพียงแต่เพื่อ

⁹⁵“Cambodia,” *Asia 1986 Year Book* (1986): 126.

ส่งเสริมความสัมพันธ์ของสองประเทศ แต่ยังเป็นการขยายกรอบความร่วมมือที่เป็นไปได้ในด้านอื่นๆอีกด้วย”⁹⁶

การปรับนโยบายต่างประเทศของลาว ได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปี ค.ศ. 1992 ภายหลังจากประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1991 ทั้งนี้ที่ประชุมของพรรคภายใต้การนำของท่านไกสอน พมวิหาน ได้มีมติว่า “ต้องกล้านำหลักทุนนิยมมาใช้ แต่ไม่ใช่ นำประเทศเข้าสู่การทุนนิยม”⁹⁷ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดกว้างนโยบายต่างประเทศเพื่อส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจตามกลไกตลาด และทั้งเป็นการนำความรู้และเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้ เพื่อส่งเสริมการผลิตสำหรับการส่งออก ซึ่งได้มีการกำหนดนโยบายต่างประเทศใหม่ดังต่อไปนี้

1. ยึดมั่นและดำเนินนโยบายต่างประเทศสันติภาพ มิตรภาพ และร่วมมือกับนานาประเทศ โดยไม่แบ่งแยกระบอบการเมืองสังคมที่แตกต่างกัน พื้นฐานหลักการพเอกราชและอำนาจอธิปไตยของกันและกัน เสมอภาคต่างฝ่ายได้รับผลประโยชน์ ประกอบส่วนในภารกิจรักษาสันติภาพ เอกราชแห่งชาติ ประชาธิปไตย และความก้าวหน้าทางสังคม
2. ดำเนินนโยบายต่างประเทศอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศเพื่อนบ้าน
3. ดำเนินนโยบายเปิดกว้างความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม กับบรรดาประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศ ประกอบส่วนการเคลื่อนไหวกับองค์กรไม่สังกัดกลุ่ม (Non-Alignment Movement) และการเคลื่อนไหวการแก้ปัญหาของโลกรวม และ
4. พรรคประชาชนปฏิวัติลาวสืบเนื่องความสัมพันธ์และสามัคคีกับบรรดาพรรคคอมมิวนิสต์และกรรมกร และพรรคการเมืองหรือขบวนการที่ยึดมั่นในสันติภาพ เอกราชแห่งชาติ ประชาธิปไตยและความก้าวหน้าทางสังคม⁹⁸

⁹⁶ Joseph J. Zasloff and Mac Alister Brown, “Laos 1990: Socialism Postponed but Leadership Intact,” *Southeast Asia Affairs* 1991 (January 1991): 155.

⁹⁷ ตูรัชัย ศิริไกร, “นโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ใน *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์*. สีดา สอนศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 268.

⁹⁸ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, *ประวัติศาสตร์ลาว (ศึกคำบั้น-ปัจจุบัน)*, หน้า 1047.

นโยบายดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นภารกิจเปลี่ยนแปลงใหม่ตามแนวทางเพิ่มมิตรลดศัตรู ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 และการสิ้นสุดสงครามเย็น นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการสิ้นสุดของสงครามเย็น คือ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชา อันทำให้ภูมิภาคมีความมั่นคงมากขึ้นและนำไปสู่การปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น ลาว-จีน ลาว-ไทย เวียดนาม-จีน และ เวียดนาม-ไทย และขยายความสัมพันธ์ทางการทูตและร่วมมือกับนานาประเทศและองค์กรระหว่างประเทศ

การประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1992 ก็ได้มีประเมินความสำเร็จของการเปิดกว้างนโยบายต่างประเทศครบหนึ่งปี พร้อมทั้งยึดมั่นการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบเปิดกว้างดังที่ได้กำหนดในปี ค.ศ. 1991 และแสดงเจตนาที่ว่าจะร่วมลงนามเป็นภาคีสันติสัญญาบาทลี⁹⁹ การปรับนโยบายต่างประเทศครั้งนี้ได้นำลาวไปสู่การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของประชาคมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียนในปี ค.ศ. 1997 และมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับ 129 ประเทศทั่วโลกในปี ค.ศ. 2004 นอกจากนี้ ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจจากต่างประเทศก็เพิ่มมากขึ้น โดยในปี ค.ศ. 2004 มี 184.24 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ดูรายละเอียดตารางที่ 11) โดยเฉพาะ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ลาวมากที่สุดนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 เป็นต้นมาโดยเฉลี่ยปีละ 100 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ดูรายละเอียดตารางที่ 12) และ ในปี ค.ศ. 2004 ญี่ปุ่นยังเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลือแก่ลาวมากที่สุด รองลงมาคือ ประเทศฝรั่งเศส สวีเดน เยอรมนี และ ออสเตรเลีย ตามลำดับ¹⁰⁰ ซึ่งในที่สุดก็มีการหลั่งไหลของการลงทุนต่างประเทศเข้ามาในลาวอย่างมากมาย ทั้งหมดนี้เป็นตัวแปรที่สำคัญและเป็นผลสำเร็จของการปรับนโยบายต่างประเทศหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง

การปรับนโยบายต่างประเทศของลาวยุคหลังสงครามเย็น ซึ่งถือเป็นแนวทางใหม่ที่ถูกต้องและสอดคล้องกับความต้องการภายในประเทศอย่างแท้จริง (ความต้องการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตกต่ำ) และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมการเมืองระหว่างประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การปรับนโยบายต่างประเทศของลาวหลังสงครามเย็นเป็นผลสืบเนื่องมาจาก สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำและความต้องการความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจจากต่างชาติ และการเปลี่ยนแปลงของ

⁹⁹“มติการประชุมสมัชชาใหญ่ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวครั้งที่ 5 สมัยที่ V, 20 พฤษภาคม ค.ศ. 1992,” (กำแพงนครหลวงเวียงจันทน์: สำนักงานศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาว, 1992). (เอกสาร ไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁰⁰กรมความร่วมมือต่างประเทศ, บทสรุปความช่วยเหลือต่างประเทศแก่ลาวสกปี ค.ศ. 2003-2004 (กำแพงนครหลวงเวียงจันทน์: กระทรวงการต่างประเทศลาว, 2004). (เอกสาร ไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศระดับโลก โดยเฉพาะการสิ้นสุดของสงครามเย็น อันส่งผลให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของลาวเปิดกว้างและยึดผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น และสุดท้ายคือการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมการเมืองระดับภูมิภาค คือ ความมั่นคงในภูมิภาคที่มีเสถียรภาพมากขึ้นภายหลังการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียตนามกับกัมพูชา และกลายเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการปรับนโยบายต่างประเทศของลาวจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 11 ความช่วยเหลือต่างประเทศแก่ลาวในรอบสองฝ่ายปี 2003-2004

ประเทศ	คิดเป็นล้านเหรียญสหรัฐฯ	ร้อยละ หรือ(%)
ญี่ปุ่น	84.99	46.13
ฝรั่งเศส	16.73	9.08
สวีเดน	16.73	9.08
เยอรมนี	13.60	7.38
ออสเตรเลีย	11.08	6.01
เวียตนาม	8.93	4.85
ลักซัมเบิร์ก	8.02	4.35
จีน	7.93	4.30
อินเดีย	3.33	1.81
เบลเยียม	2.67	1.45
เดนมาร์ก	1.78	0.97
เกาหลีใต้	1.55	0.84
ไทย	1.50	0.81
สหรัฐอเมริกา	1.43	0.78
ฟินแลนด์	1.22	0.66
สวิสเซอร์แลนด์	0.88	0.48
แคนาดา	0.82	0.45
นิวซีแลนด์	0.67	0.36
นอร์เวย์	0.38	0.21
รวมทั้งหมด	184.24	100

ที่มา: กรมความร่วมมือต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศลาว

ตารางที่ 12 ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นต่อลาว ปี ค.ศ. 1996-2001 (คิดเป็นร้อยล้านเยน)

สปี	1996	1997	1998	1999	2000	2001
ความช่วยเหลือทางเทคนิค	16.21	18.27	29.84	31.56	34.89	44.07
ความช่วยเหลือล่า	54.47	91.24	74.77	80.13	79.75	73.16
เงินกู้ยืม	39.03	none	none	none	none	40.11
รวม	109.71	109.51	103.61	111.69	114.64	157.34

ที่มา: ODA Annual Report 2000; JICA Report 2001 (Indochina Division, JICA)¹⁰¹

¹⁰¹ Sisavath INPHACHANH, The Effectiveness of Japanese Grant Aid and Technical Assistance (Vientiane: Ministry of Foreign Affairs of Laos, 2003), p. 15.